

Çeviri Yazılı Metinlerde Türkçenin Ünsüzleri

Yrd. Doç. Dr. Yavuz Kartallıoğlu*

Özet: Arap kökenli Türk alfabesinde Türkçede bulunmayan ünsüzler de vardır. Çeviriyazılı metinler (transkripsiyon metinleri), Osmanlı zamanındaki dilin genellikle Latin alfabesi ile yazıya geçirildiği metinlerdir. Bu metinlerde tıpkı ünlüler gibi ünsüzler de ayrı ayrı harflerle işaretlenmiştir. Çeviriyazılı metinlerin transkripsiyon sistemi ilk bakışta anlaşılmaz görünür. Bu metinlerdeki Türkçe örnekleri anlayabilmek için metnin yazıldığı dilin imla-telaffuz sistemini bilmek gerekir. Bu makalede İtalyanca, Fransızca, İngilizce ve Latince yazılmış olan on altı çeviriyazılı metin ünsüzlerin yazımı bakımından incelenmiş, Osmanlıca metinlerdeki Türkçenin ünsüzlerinin ses değeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Türkçesi, çeviriyazılı metinler, imla-telaffuz ilişkisi, ünsüzler

The Consonants of Turkish in Transcription Texts

Abstract: In the Turkish alphabet based on Arabic origin, there are some consonants which does not exist in Turkish language. Transcription texts refer to the works in which the language of Ottoman period was generally written with Latin alphabet. In these works, each consonant -like vowels- was marked with a separate letter. At first sight, the transcription system of these works may seem incomprehensible. In order to understand the Turkish words in transcription texts, the pronunciation and orthography system of the language in which these works were written must be known. In this article, sixteen transcription texts written in Italian, French, English and Latin were examined in terms of representation of consonants, and the sound value of Turkish vowels in Ottoman texts was tried to be determined.

Key words: Ottoman Turkish, transcription texts, the relation between pronunciation and orthography, consonants.

* Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

Giriş

Türkiye Türkçesinin tarihî dönemlerine (15-19. yüzyıllar) ait olan Latince, Fransızca, İtalyanca, İngilizce gibi dillerde ve Latin, Grek, Kiril temelli alfabelerle yazılmış metinlere çeviriyazılı metinler (transkripsiyon metinleri) adı verilmektedir. Bu metinler Türkiye Türkçesinin tarihî-dilbilim incelemeleri için son derece önemli ve değerlidir. Önemli bir kısmı, Türk olmayan Avrupalılara Türkçeyi öğretmek gibi bir amaç taşıdıkları için konuşma diline geniş yer vermiş; konuşma dilinin her dilbilimsel düzleminde zengin bir veri kaynağı oluşturmuştur. Neredeyse dört yüzyıllık bir zaman dilimine yayılan bu metinlerin hem üretilmesi, hem de bugün tahlil ve değerlendirilmesi aşamasında ilk aşılması gereken sorunun Türkçenin seslerinin Arap alfabesinden farklı bir alfabe ile temsili noktasında olduğu görülür. Bu metinleri üretenler Osmanlı Türkçesinin yazılmakta olduğu alfabeden başka bir alfabe ile yazılması konusunda bazı sıkıntılarla karşılaşmışlar, metni yazanın kendi milli alfabesine göre de bu sıkıntılar farklılaşmıştır.¹ Bu metinlerdeki Türkçe kelimeler için kullanılan işaretleme sistemi, yani imla ilk başta çok karmaşık gibi görünür. Hatta bazılarında bu sistem neredeyse anlaşılmazdır; örneklerin işaretlenmesinde de çelişkiler bulunabilir (Tulum 2007: 347). Mesela “*giambás, cháccej, szengir*” gibi İtalyan; “*ioldji, tchaly, thoughla*” gibi Fransız ve “*dgiumah, tujar, tchunki*” gibi İngiliz imla sistemine göre yazılmış Türkçe kelimelerin, bu dillerdeki imla-telaffuz sistemini bilmeden karşılıklarını bulmak zordur. Yukarıda bazı örnekleri gösterilen, pek çok farklı dilde yazılmış ve o dillerin okuyucularının alışık oldukları Latin alfabesi sistemine uyarlanmış bu metinlerin, günümüz akademik bilgi ortamına doğru olarak aktarılabilmesi de ayrı bir sorun teşkil etmektedir. Her hangi bir fonemi göstermek için çođu defa her metinde ayrı harfler veya harf birleşmeleri kullanılmıştır. Bu harflerin doğru tanınıp tanımlanması, söz konusu metinlerden Türkiye Türkçesi tarihi araştırmalarında doğru bir şekilde yararlanabilmek için atılması gereken bir adımdır. İşte bu çalışmanın amacı bağlamda şu şekilde ortaya konulabilir:

1. Farklı dillerde yazılmış çeviriyazılı metinlerin ünsüz sistemini çözmek ve bu metinler üzerinde çalışmak isteyen araştırmacılar için Türkçe kelimeleri

1 Bu konuya Parisi işaret etmiş ve kendisi sözlüğünü niçin Latin harfleri ile yazmadığını, Osmanlı alfabesi ile yazdığını şöyle açıklamıştır: *Birçok insan bizleri Türkçe olan kelimeleri Latin alfabesi ile yazmak için ikna etmeye çalışmış olsalar da, tecrübelerimiz bunun imkânsız değilse bile çok zor bir iş olduğunu göstermiştir; her milletin kendine has bir yazım ve konuşma şekli olduğu düşünülürse bu eylem sadece Latin dilini okuyabilen milletlere yarayacaktır. Örneğin سوسمیشن kelimesini İtalyanlar “Seumiso”, Fransızlar “Seumich”, Polonyalılar “Seumiz” şeklinde yazacaklardır. Almanlar, Macarlar, İngilizler, İskandinavlar ve başka şekillerde pratik yaptığımız diğer milletlerin telaffuzu ve alfabesi bizimkinden farklıdır. Bu farklılık, Türk dilinin tam telaffuzunu öğrenmeyi imkânsız hâle getirecektir; zira Türk dilinde yabancı dillere tercümesi yapılamayacak ř gibi birçok harf bulunmaktadır. Mesela, پاشا kelimesinin İtalyanca telaffuzu “passia” şeklindedir; Fransızca telaffuzu “pacha”, Türklerdeki telaffuzu yine “passia” şeklindedir. Diğer harflerde de aynı zorluk ile karşılaşmaktadır. Bu sebeplerden dolayı saygıdeğer okuyucu, harflerin Latin karakterleriyle yazılmamasından dolayı şikâyet etmeyiniz zira bu bir kişiyi memnun ederken yüz kişiyi rahatsız edecektir. Latince karakterlerin kullanılmasının kolaylık sağlayacağını söylemeyiniz çünkü bu itirazın altında bir büyük bir umursamazlık ile birlikte yalan ve kandırmaca bulunmaktadır; zira binlerce Türkçe, Arapça ve Farsça harfi öğrenmek yerine sadece 28 karakter öğrenecektir (Paris 1665: 9-10).*

büyük oranda anlaşılır hâle getirmek,

2. Çeviriyazılı metinlere dayanarak o dönemdeki Türkçenin ünsüzlerini tespit etmek,

3. Ünsüzlerin telaffuzlarına dair çeviriyazılı metinlerdeki bilgileri tespit edip değerlendirmek.

İnceleme

Çeviriyazılı metinlerde genel olarak önce Osmanlı veya Türk alfabesi başlığı altında alfabe ve alfabedeki harflerin Latin harfli karşılıkları verilir. Bu harf tablosuna bakılarak da Osmanlı Türkçesindeki harflerin Latin alfabesindeki karşılıklarını öğrenmek mümkündür. Bu tablodan sonra genellikle önce ünlüler, sonra ünsüzler veya alfabe sırasına göre harfler örneklendirilerek anlatılır. Metinlerin genelinde Türkçenin ünlü ve ünsüzleri metin yazarlarının ana dilleri veya bildikleri diğer dillerle karşılaştırılarak anlatılır.

Daha önce çeviriyazılı metinlerde Türkçenin ünlülerinin nasıl gösterildiği konusunu değerlendirmiştik.² Bu araştırmada ise İtalyanca, Fransızca, İngilizce ve Latince yazılan on altı çeviriyazılı metin, Türkçenin Osmanlı dönemindeki ünsüzlerini tespit edebilmek amacıyla incelendi. Aynı ünsüz birden fazla harfle gösterilmişse bu duruma mutlaka dikkat edildi, aynı ünsüzü gösteren harfler ayrı maddeler hâlinde gösterildi. Her ünsüz için en az üç örnek tespit edilmeye çalışıldı.

Bu araştırmada kullanılan çeviriyazılı metinler şunlardır:

İtalyanca kaynaklar

1. (Argenti) Milan Adamoviç, Floransalı Filippo Argenti'nin Notlarına Göre (1533) 16. Yüzyıl Türkçesi, çeviren Aziz Merhan, TDK, Ankara, 2009.

Türk dilini bir sistem içerisinde ele alan ilk eserdir. Türkçenin sesleri İtalyanca harfler ile gösterilmiştir. Argenti'nin transkripsiyon sistemi özellikle ünlüler açısından çok kullanışsızdır (Adamoviç 2009: 94, 95). Argenti'nin transkripsiyon sisteminde ünsüzlerde de bir çeşitlilik söz konusudur.

2. (Molino) Giovanni Molino, Dittionario della lingua Italiana, Roma, 1641.

Molino'nun kitabı İtalyanca-Türkçe sözlüktür. Eserde Arap harfleri hiç kullanılmamıştır. Eserin transkripsiyon sisteminde zaman zaman tutarsızlıklar göze çarpmaktadır.

3. (Meninski) Franciski Mesgnien Meninski, Linguarium Orientalium Turcice-Arabice-Persice Grammatica Turcica, Vienna, 1680.

² Yavuz Kartallıoğlu, "The Vowels of Turkish Language in Transcription Texts", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı: 27, Bahar, Konya, 2010, 57-84.

Meninski'nin eseri, sonraki yüzyıllarda yazılmış olan birçok gramer ve sözlüğe kaynaklık eden ve 17. yüzyılın en güvenilir tanığı olan bir eserdir (Tulum 2007: 345). Kitapta, Osmanlı Türkçesindeki Türkçe, Arapça ve Farsça unsurlar geniş olarak ele alınmıştır.

4. (Carbognano) C. C. Carbognano, Primi Principi della Gramatica Turca, Roma, 1794.

Carbognano, Osmanlı Türkçesinde harfleri ve karşıladıkları sesleri Fransızca ve Yunanca gibi dillerden de faydalanarak uzun uzun anlatmıştır.

Fransızca kaynaklar

1. (Viguer) P. F. Viguer, Elemens de la Langue Turque, İstanbul, 1790.

Viguer, Osmanlı Türkçesindeki harfleri ve sesleri ayrıntılı olarak anlatmıştır. Eserin XXXIII. sayfasında Türkçede bulunan seslerin karşılığı olan Fransız alfabesindeki harfler bölümü yer alır (Gümüşkılıç 2000: 45). Kitabın 8. bölümünde Türk dilinin seslerinin kendi harfleriyle (Arap alfabesiyle) gösterilmesi konusu işlenmiştir. Yazar, bu bölümde Türkçede kullanılan harflerin isimlerini, bu harflerin değerlerini ve neye karşılık olduklarını geniş bir şekilde açıklamıştır (Gümüşkılıç 2000: 45).

2. (Jaubert) A. Jaubert, Elements de la Grammaire Turke, Paris, 1833.

Eserin girişinde Osmanlı zamanında kullanılan alfabe, Türk alfabesi başlığı ile verilmiştir. Burada alfabedeki harfler ve bunların Latin harfleri ile karşılıkları yer alır. Daha sonra bu harfler çoğunlukla Fransızca, bazen de İtalyancadaki harflerle karşılaştırılarak anlatılmıştır.

3. (Bianchi) T. X. Bianchi, Dictionnaire Francais-Turc, Paris, 1843.

Eser, Fransızca-Türkçe sözlüktür. Eserde, Türkçedeki seslerle ilgili bilgi yoktur fakat sözlükte Türkçe kelimelerin hem Arap hem de Latin harfleri ile yazılması iki alfabe arasında karşılaştırma yapma imkânı sağlamaktadır.

4. (Redhouse) James W. Redhouse, Grammaire Raisonnee de la Langue Ottomane, Paris, 1846.

Eserin ses bilgisi kısmında Osmanlı Türkçesindeki harfler Fransızca ile karşılaştırılarak anlatılmıştır. Eserde, kelimeler Arap harfleri ile verilmiş, bunların bazılarında Latin harfli Türkçe karşılıklar da yazılmıştır.

5. (Dieterici) Fr. Dieterici, Chrestomathie Ottomane Précédér de Tableaux Grammaticaux et suivie d'un Glossaire Turc-Français, Berlin, 1854.

Eserin girişinde Osmanlı alfabesi ve bu alfabenin Fransız harfleri ile karşılıkları tablo hâlinde gösterilmiştir. Bu tablodan sonra alfabedeki harflerin bir kısmı hakkında bazı bilgiler verilmiştir.

İngilizce kaynaklar

1. (Vaughan) Thomas Vaughan, A Grammar of the Turkish Language, London, 1709.

Vaughan, eserin girişinde Türkçenin seslerini İngilizce ile karşılaştırarak anlatmıştır. Vaughan, Türkçe kelimeleri Arap harfleri ile değil Latin harfleri ile göstermiş ve açıklamıştır.

2. (Davids) A. L. Davids, A Grammar of the Turkish Language, London, 1832.

Eserin girişinde modern Türk alfabesinde bulunan harflerle ilgili kısa bilgi verildikten sonra Türkçedeki harfler tablo hâlinde gösterilmiştir. Daha sonra harflerin karşılığı olan seslerin nasıl telaffuz edildiği İngilizcedeki kelimeler yardımıyla anlatılmaya çalışılmıştır.

3. (Boyd) M. C. Boyd, The Turkish Interpreter or a New Grammar of the Turkish Language, Paris, London, 1842.

Eserin girişinde Osmanlı Türkçesi alfabesi bir tablo hâlinde gösterilmiş, daha sonra seslerin nasıl telaffuz edildiği İngilizcedeki sesler yardımıyla detaylı olarak anlatılmıştır.

4. (Edwin) Arnold Edwin, A Simple Transliterated Grammar of the Turkish Language, London, 1877.

Edwin, eserinin girişinde Osmanlı Türkçesi alfabesini ve bunların Latin harfli karşılıklarını vermiştir.

5. (Hagopian) V. H. Hagopian, Otoman-Turkish Conversation-Grammer, London, 1907.

Eserin girişinde Arap harfleri ve bunların Latin harfli karşılıklarını gösteren bir tablo vardır. Daha sonra harflerin nasıl telaffuz edildiği İngilizce ve Almandaki harfler yardımı ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Latince kaynaklar

1. (Megiser) H. Megisero, Institutionum Lingva Tvrcica, Leipzig, 1612.

Eserin transkripsiyon sistemi üzerine H. Stein çalışmıştır; Stein, Megiser'in o-ö, u-ü, ı-i ünlüleri arasında ayırım yapamadığını belirtir (Coşkun 2000). Megiser'in eserinde Arap harfleri hiç kullanılmamıştır.

2. (Harsany) Jakab Nagy de Harsany, Collaquia Familiaria Turcico-Latina, 1682.

Harsany'nin eserinde diğer gramerlerden farklı olarak alfabe verilmemiştir. Eser üzerinde Hazai çalışmış, eserin önce Türkçe-Latince metnini vermiş, sonra eser üzerinde geniş bir gramer incelemesi yapmıştır.

Çeviri yazılı metinlerde Türkçenin ünsüzleri şunlardır:

B = ب

- b** *babá* “baba”, *abdál* “abdal”, *beden* “beden” (Argenti 1533: 126, 136, 139)
- b** *sabr* “sabır”, *budanmisc* “budanmış”, *hegiab* “hicap” (Molino 1641 (Tanış 1989): 146, 148); *baldr* “baldır”, *basc* “baş”, *beden* “beden” (Siemieniec-Golaś 2005: 15)
- b** *baba* “baba”, *berü* “beri”, *benüm* “benim” (Meninski 1680: 28, 69, 80).
Meninski *b* ile işaretlediği sesin Türkçenin /b/’si gibi söylendiğini belirtir ve bu sesin Almancadaki /b/’ye benzemediğini açıkladıktan sonra Fransızca, İtalyanca ve Lehçedeki gibi çıkarılması gerektiği uyarısını yapar (Tulum 2010).
- b** *bürülü* “bürülü”, *birer* “birer”, *bu* “bu”, *beriden* “beriden” (Carbognano 1794: 12, 17, 32, 497)
- b** *baba* “baba”, *bèrbèr* “berber”, *bol* “bol” (Viguiet 1790: 42, 355)
- b** *beslenmek* “beslenmek”, *barichturmaq* “barıştırmak”, *beru* “beri” (Jaubert 1833: 186, 187, 188)
Jaubert, *b* harfinin /b/ şeklinde telaffuz edildiğini belirtir (Jaubert 1833: 22):
- b** *bir* “bir”, *bol* “bol”, *boch* “boş” (Bianchi 1843: 1, 59, 116)
- b** *bach* “baş”, *bâbâ* “baba” (Redhouse, 1846: 7, 8)
- b** *baba* “baba”, *bab* “bap”, *batmaq* “batmaq”, *beraber* “beraber” (Dieterici 1854: 149, 150, 151)
Dieterici, *be* harfinin Fransızcadaki /b/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Dieterici 1854: 149).
- b** *buftan* “bostan”, *bir* “bir”, *abdest* “abdest”, *batman* “batman” (Vaughan 1709: 14, 16, 76, 81)
- b** *tob* “top”, *Shubat* “Şubat”, *ab* “Ağustos” (Davids 1832: 4, 119)
Davids, *be* harfinin İngilizcedeki /b/’ye benzediğini ve bu harfin *te*, *peltek se*, *cim*, *hı*, *sin*, *şın*, *sad*, *tı*, *kaf* gibi harflerin yanında /p/ gibi okunduğunu ifade eder (Davids 1832: 4)
- b** *bulbul* “bülbül”, *baroot* “barut”, *besh* “beş” (Boyd 1842: 4)
Boyd, *be* harfinin İngilizcedeki /b/ gibi telaffuz edildiğini belirtir (Boyd 1842: 4).
- b** *bilmek* “bilmek”, *beuileh* “böyle”, *badem* “badem” (Edwin 1877: 15, 55, 63)
- b** *bèd* “bed”, *biradèr* “birader” (Hagopian 1907: 7)
- b** *bu* “bu”, *benim* “benim”, *bir* “bir”, *baba* “baba”, *bardak* “bardak” (Megiser 1623: 88, 149, 252, 363, 364)

b *bagli* “bağlı”, *bak* “bak”, *baluk* “balık” (Harsany 1682 (Hazai 1983): 205)

/b/ (ب) ünsüzü çeviriyazılı metinlerde *b* harfi ile gösterilmiştir. Dieterici, Türkçedeki /b/ ünsüzünün Fransızcadaki /b/, Davids ise İngilizcedeki /b/ ünsüzüne benzediğini ifade eder.

C= ğ

İtalyanca yazılmış eserler:

İtalyancada /g/ ünsüzü *e* ve *i*'den önce /c/ olarak okunur (Tanış 1985: 2). Bu sebeple İtalyanca yazılan metinlerde /c/ ünsüzü *g*, *gi*, *ġ* veya *gz* harfleri ile gösterilmiştir. Argenti, yukarıdaki harflerin yanında genellikle iç sesteki /c/ ünsüzünü *ggi* harfleri ile göstermiştir.

g *gebe* “cebe”, *gehennem* “cehennem”, *gem* “cem”, *genderé* “cendere”, *ingit-* “incit-” (Argenti 1533: 148, 188)

gi *giadi* “cadı”, *sattigi* “satıcı”, *gioáp* “cevap”, *giambás* “cambaz” (Argenti 1533: 98, 148)

ggi *giuggié* “cüce”, *eggiél* “ecel”, *eiggié* “iyice”, *ghieggie* “gece”, *naggiách* “nacak”, *tággi* “taç” (Argenti 1533: 98, 164, 168, 172, 215, 242)

g *edigi* “edici”, *iasigi* “yazıcı”, *gieb* “cep” (Molino 1641 (Tanış 1989): 35, 268); *gemal* “cema”, *geset* “ceset”, *giellat* “cellat” (Siemieniec-Golaś 2005: 16, 33)

gz *agagz* “ağaç”³, *orugz* “oruç”, *ghiegz* “geç” (Molino 1641 (Tanış 1989): 35, 69, 268); *kiregz* “kireç”, *bakragz* “bakraç”, *ilagz* “ilaç” (Siemieniec-Golaś 2005: 83, 84, 88)

ġ *penġere* “pencere”, *buġiakli* “bucaklı”, *bunġilein* “buncılayın”, *giġe* “gece” (Meninski 1680: 28, 48, 58)

Meninski, bu ünsüzle ilgili şunları söyler: “Bu işaret İtalyanca *generale* ve *ginocchio* kelimelerindeki gibidir; ses İtalyancada *gichi* olarak yazılabilecek Lehçe *djit* kelimesindeki *dj*’den biraz daha sertçe çıkarılır; ama ج ve ج için *ġia*, *ġiu* ve *ġio* gördüğümüz yerde tek bir heceymiş gibi okuyunuz, İtalyanların *gia*, *giu*, *gio* ve Lehlilerin *djia*, *djiu*, *djio* derken yaptıkları gibi.” (Tulum 2010).

ġ *inġe* “ince”, *dördünġüü* “dördüncü”, *babaġyk* “babacık”, *deveġik* “devecik”, *ekmekġi* “ekmekci” (Carbognano 1794: 11, 21, 23)

Carbognano, *cim* harfini *ġ* ile gösterir ve o, bu sesin /gia/, /gie/, /gi/, /gio/, /giu/ gibi okunduğunu belirtir (Carbognano 1794: 622).

³ Molino, “ağaç, oruç, geç, kireç, bakraç, ilaç” gibi kelimelerin son ünsüzünün /c/ olduğunu gösterir ama bunların telaffuzuna dair bilgi vermez.

Fransızca yazılmış eserler:

Fransızcada /c/ ünsüzü *dj* harfleri ile karşılanır (Cin 2009: 458). Çeviriyazılı metinlerde Türkçedeki /c/ ünsüzü *dj* harfleri ile karşılanmıştır.

- dj** *sirkèdji* “sirkeci”, *djum-a* “cuma”, *djèhènnèm* “cehennem”, *adjayeb* “acayip” (Viguiet 1790: 12, 43, 356)
- dj** *djeghier* “ciğer”, *tufenkdji* “tüfekci”, *ioldji* “yolcu”, *serrâdj* “serracı” (Jaubert 1833: 23, 49, 50)
- Jaubert, *cim* harfinin İtalyanca *giardino* kelimesindeki *gi*’ye karşılık geldiğini ifade eder (Jaubert 1833: 23).
- dj** *pendjèrè* “pencere”, *djenk* “cenk”, *pāpoudj* “pabuç” (Bianchi 1843: 3, 39, 252)
- dj** *djâm* “cam”, *édjir* “ecir”, *tâdj* “taç” (Redhouse 1846: 10)
- dj** *adj* “aç”, *idjaset* “icazet”, *djan* “can”, *djeza* “ceza” (Dieterici 1854: 140, 141, 158)

İngilizce yazılmış eserler:

İngilizcede *c* harfi /s/ veya /k/ gibi okunur. İngilizcede *g* ve *j* harfleri ise /c/ okunur (Gültekin 2005: 3, 4). İngilizce yazılan eserlerde ise Türkçenin /c/ ünsüzü *j*, *g* ve *dj* harfleri ile gösterilmiştir.

- j** *oglanjuk* “oğlancık”, *kizjugaz* “kızıcığaz”, *cupejuc* “köpçük”, *kanjic* “kancık”, *olajak* “olacak” (Vaughan 1709: 15, 17, 27)
- g** *oglangik* “oğlancık”, *kizgigaz* “kızıcığaz”, *olinge* “olunca”, *agy* “acı”, *gehanem* “cehennem” (Vaughan 1709: 15, 27, 76, 85)
- dg** *tadg* “taç”, *Ihtiyadg* “ihtiyaç”, *agadg* “ağaç” (Vaughan 1709: 14, 48, 77)
- Vaughan, “Türkler *gim* harfini *gig* kelimesindeki /g/ gibi okur.” der (Vaughan 1709: 25).
- dg** *adge* “acı”, *adg* “ac”, *dgiumah* “Cuma”, *Redgeb* “Recep” (Davids 1832: 4, 119)
- Davids, /c/ ünsüzünün İngilizce *age* kelimesindeki /g/ gibi telaffuz edildiğini belirtir (Davids 1832: 4).
- dj** *djan* “can”, *kilidj* “kılıç”, *djevab* “cevap” (Boyd 1842: 5)
- Boyd, *cim* harfinin İngilizcedeki /j/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Boyd 1842: 5).
- dj** *djan* “can”, *birindjy* “birinci”, *toodj* “tunç”, *odjak* “ocak” (Edwin 1877: 17, 18, 64, 65)
- j** *jan* “can”, *jûmle* “cümle”, *jédd* “cet” (Hagopian 1907: 7, 466)

Latince yazılmış eserler:

Latin alfabesinde *c* harfi /k/ okunur, dolayısıyla Latin alfabesinde bu ünsüz yoktur (Rohde 1958: 29; Öktem 1996: 1). Bilim Latincesinde *gi* harfleri /ci/ okunur (http://wopedia.mobi/tr/Latince_okunu%C5%9F_kurallar%C4%B1). Latince yazılan eserlerde de *gs* harfleri ve *g* harfi /c/ ünsüzünü karşılar:

- g** *ganum* “canım”, *iltegek* “eletecek”, *koga* “koca”, *dortingi* “dördüncü”, *gehenem* “cehennem” (Megiser 1623: 89, 92, 116, 219)
- gs** *gsahil* “cahil”, *gsan* “can”, *gsömmert* “cömert” (Harsany 1682 (Hazai 1983): 225)

İtalyanca, Fransızca, İngilizce ve Latince /c/ (ç) ünsüzünü karşılayan harfler farklıdır. Buna bağlı olarak çeviri yazılı metinlerde /c/ ünsüzü her milletin kendi telaffuzuna göre farklı harflerle gösterilmiştir. İtalyanca metinlerde *g*, *gi*, *ğ* veya *gz*; Fransızca eserlerde *dj*; İngilizcede ise *j*, *g*, *dj* ve *ds*; Latince eserlerde *gs* ve *g* harfleri /c/ ünsüzünü karşılar.

Ç= ğ**İtalyanca yazılmış eserler:**

Birçok dilde Türkçedeki /ç/ ünsüzünü karşılamak için harf birleşmelerinden faydalanılır. İtalyancada *c* harfi *e*, *i* harflerinden önce gelirse /ce/, /ci/, /çe/, /çi/ okunur (Tanış 1985: 2; Gültekin 2005: 2). Bunun için İtalyanca yazılmış metinlerde Türkçe /ç/ ünsüzü genellikle *ci*, *cⁱ* ve *cci/ccj* şeklinde yazılmıştır. Aşağıdaki yazımlarda görüleceği gibi İtalyanca metinlerde *c* harfinin yanına veya üzerine konan *i* harfi; *ci*, *cⁱ* ve *cci/ccj* şekillerinde Türkçe /ç/ ünsüzünü karşılamıştır. Başka bir deyişle İtalyancada /si/ olarak okunan *c* harfi, kendisinden sonra gelen *i* harfiyle birlikte /ç/ sesini verir.

- ci** *ciadér* “çadır”, *ciapá* “çapa”, *odünci* “ödünç”, *cial-* “çal-”, *ciobán* “çoban” (Argenti 1533: 97, 150, 153)
- c** *cecchi* “çeki”, *cenghiél* “çengel”, *ceuích* “çevik” (Argenti 1533: 151)
- cci/ccj** *ghiécci* “geç”, *cháccj* “kaç”, *mécej* “meç”, *sáccj* “saç” (Argenti 1533: 172, 191, 210, 228)
- c** *icirmek* “içirmek”, *celik* “çelik”, *balcik* “balçık” (Molino 1641 (Tanış 1989): 2, 5, 81); *cehre* “çehre”, *celebi* “çelebi”, *ciftgi* “çiftçi”, *ceiregh* “çeyrek” (Siemienieć-Golaś 2005: 16, 24, 73)
- ci** *cialkenmisc* “çalkanmış” (Molino 1641 (Tanış 1989): 2); *ciamur* “çamur”, *ciasc-ut* “çaşıt”, *cioban* “çoban”, *ciurutmeluk* “çürütmelik”, *cesc-ni* “çeşni”, *akcia* “akçe”, *ciui* “çivi” (Siemienieć-Golaś 2005: 24, 34, 47, 60, 78, 86)

- cz** *hacz* “haç” (Molino 1641 (Tanış 1989): 64)
ć *ćiaj* “çay”, *alćak* “alçak”, *ćiok* “çok”, *üć* “üç”, *kać* “kaç”, *ćadyr* “çadır” (Meninski 1680: 29, 32, 42, 48, 84)

Meninski, bu ünsüzün sesçe İtalyanca *c*, veya Romalıların *-cecità* kelimesinde olduğu gibi- *e*, *i* önündeki *c* ‘si değerini taşıdığını belirtir ve içinde Türkçe üzerindeki çalışmasının ciddiyet ve genişliğini gösteren önemli bir açıklamada bulunan řu sözleri ekler: “Bu, Almancada *tsch* olarak yazılabilir. Gerçekten de bu dilin ilk bilgilerini ilettiğim birçok Alman’ın anlaması için bu harfi bu şekilde yazmıştım, ama yeterli harf tasarrufu sağlamak bakımından aynı harfi İtalyancadaki *ć* ile aktarmayı doğru buldum. Bu yüzden *ćia*, *ćiu* gördüğünüz yerlerde de sesi, İtalyancada olduğu gibi, tek bir hece içinde çıkarınız; ya da Almanca *tscha*, *tschu* gibi; ve hatta *i* olmadığı zaman da *ća* (= *tscha*) okuyunuz.” (Tulum 2010).

- cⁱ** *cⁱoha* “çuha”, *kⁱeci* “keçi”, *alⁱak* “alçak”, *üⁱ* “üç”, *buciuk* “buçuk”, *ciejrek* “çeyrek” (Carbognano 1794: 2, 6, 10, 13, 15)
 Çim harfi /cia/, /ce/, /ci/, /cio/, /ciu/ gibi okunur (Carbognano 1794: 623).

Fransızca yazılmış eserler:

Fransızcada /ç/ ünsüzü *tch* harfleri ile karşılanır ([http://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87_\(harf\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87_(harf))).

- tch** *tchoban* “çoban”, *tchoubouq* “çubuk”, *tcheqmaq* “çıkmaq”, *tchoq* “çok” (Viguiet 1790: 42, 355)
tch *tchelebi* “çelebi”, *tufenktchi* “tüfekçi”, *tchechmèh* “çeşme”, *itchmek* “içmek” (Jaubert 1833: 23, 90)
 Jaubert, /ç/ ünsüzünün İtalyanca *ciarlare* kelimesindeki *ci*’ye karşılık geldiğini söyler (Jaubert 1833: 23).
tch *altchaq* “alçak”, *itch* “iç”, *ketchi* “keçi” (Bianchi 1843: 2, 124, 189)
tch *tchâré* “çare”, *aghâtch* “ağaç”, *atchmak* “açmak” (Redhouse 1846: 10)
tch *atchyq* “açık”, *atchmaq* “açmak”, *tchaly* “çalı”, *tcherkin* “çirkin” (Dieterici 1854: 141, 158)
 Dieterici, bu harfin *tche*’ye karşılık geldiğini belirtir (Dieterici 1854: 157).

İngilizce yazılmış eserler:

İngilizcede /ç/ ünsüzü yoktur, Türkçedeki /ç/ ünsüzü için İngilizcedeki *ch* harflerinden faydalanılmıştır. Fransızcada *tch* harfleri /ç/ ünsüzünü karşılar. Bazı İngilizce metinlerde de /ç/ ünsüzü *tch* harfleri ile karşılanmıştır.

- ch** *uch* “üç”, *kilich* “kılıç”, *icherde* “içerde”, *chevre* “çevre”, *achik* “açık”, *chery* “çeri” (Vaughan 1709: 16, 24, 42, 46, 76, 85)
- tch** *hitch* “hiç” (Vaughan 1709: 42)
- tch** *tchitchek* “çiçek”, *itçmek* “içmek”, *tchaghirmak* “çağırmaq”, *tchul* “çul” (Davids 1832: 4, 149, 151)
Davids, /ç/ ünsüzünün İngilizce *church* kelimesindeki *ch* harfine benzediğini belirtir (Davids 1832: 4).
- tch** *tcheshmeh* “çeşme”, *eltchy* “elçi”, *tchair* “çayır” (Boyd 1842: 6)
Boyd, /ç/ ünsüzünün İngilizcedeki *cherry* kelimesindeki *ch* gibi telaffuz edildiğini söyler (Boyd 1842: 6).
- tch** *tchok* “çok”, *itç* “iç”, *tchunki* “çünkü”, *calpaktchy* “kalpakçı”, *tchizme* “çizme” (Edwin 1877: 15, 55, 56, 64)
- ch** *cham* “çam”, *chalı* “çalı”, *choubouq* “çubuk” (Hagopian 1907: 8, 467)

Latince yazılmış eserler:

Latince *tsch* veya *ch* harfleri /ç/ okunur (http://wapedia.mobi/tr/Latince_okunu%C5%9F_kurallar%C4%B1). Harsany /ç/ ünsüzünü *cs*; Megiser ise *g*, *tsch* ve *tg* ünsüzleri ile karşılanmıştır.

- g** *gokdur* “çoktur”, *gun* “çün”, *agikdur* “açıktır”, *gergi* “gerçi”, *etmekgi* “ekmekçi” (Megiser 1623: 83, 84, 90, 113)
- tsch** *hatschan* “haçan”, *itsch* “iç”, *kilitsch* “kılıç”, *tschelebi* “çelebi”, *utsch* “üç”, *atsch* “aç” (Megiser 1623: 86, 92, 94, 107, 115, 221)
- sch** *oglançük* “oğlancık”, *hamamschük* “hamamcık”, *baschük* “başçık”, *effschük* “evcik” (Megiser 1623: 114)
- cs** *csamurli* “çamurlu”, *csasit* “çaşıt”, *csengi* “çengi” (Harsany (Hazai), 1682: 211)
- cs** *csag* “çağ”, *csal* “çal-”, *csalis* “çalış-” (Harsany 1682 (Hazai 1983): 211)

Çeviriyazılı metinlerde /ç/ (چ) ünsüzü birbirinden farklı harf veya harf grupları ile gösterilmiştir. İtalyanca yazılan eserlerde *ci*, *c'* ve *cci/ccj*; Fransızca yazılan eserlerde *tch*; İngilizce yazılan eserlerde *ch* ve *tch*; Latince yazılan eserlerde ise *cs*, *g* ve *tsch* harfleri /ç/ ünsüzünü göstermek üzere kullanılmıştır.

D = د

- d** *dar* “dar”, *daian-* “dayan-”, *ud* “öd” (Argenti 1533: 155, 156, 250)
- d** *duimak* “duymak”, *disc-i* “dişi”, *pelud* “pelit” (Molino 1641 (Tanış 1989): 57, 149)

- d** *dil* “dil”, *ŕewmeden* “sevmeden”, *oldy* “oldu” (Meninski 1680: 41, 80)
Meninski, bu sesin Fransız, İtalyan ve Lehlerinki gibi çıkarıldığını belirtir (Tulum 2010).
- d** *kojundan* “koyundan”, *din* “din”, *devem* “devem” (Carbognano 1794: 5, 28, 37)
- d** *dil* “dil”, *dich* “diş”, *doghourmaq* “doğurmak” (Viguiet 1790: 11, 42, 356)
- d** *devèh* “deve”, *aghaden* “ağadan”, *derbân* “derban” (Jaubert 1833: 23, 35, 50)
Jaubert, *d* ünsüzünün /d/ şeklinde telaffuz edildiğini ifade eder (Jaubert 1833: 23).
- d** *direk* “direk”, *dik* “dik”, *dirmek* “dermek” (Bianchi 1843: 2, 253, 307)
- d** *dédé* “dede”, *ébed* “ebet” (Redhouse 1846: 11)
- d** *ad* “ad”, *adam* “adam” (Dieterici 1854: 141, 142)
- d** *dar* “dar”, *dam* “dam”, *deri* “deri” (Dieterici 1854: 164, 165)
Dieterici, *dal* harfinin /d/ ünsüzüne karşılık geldiğini belirtir (Dieterici 1854: 164).
- d** *olmadin* “olmadan”, *mubdel* “mübdel”, *deghil* “değil” (Vaughan 1709: 27, 30, 43)
- d** *dunia* “dünya”, *dakikah* “dakika”, *dolu* “dolu” (Davids 1832: 120, 121, 122)
Davids, *dal* harfinin İngilizcedeki /d/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Davids 1832: 5).
- d** *defneh* “defne”, *dereh* “dere”, *deushek* “döşek” (Boyd 1842: 6)
Boyd, *dal* harfinin İngilizcedeki /d/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Boyd 1842: 6).
- d** *dost* “dost”, *ard* “art”, *bardak* “bardak” (Edwin 1877: 16, 54, 65)
- d** *derd* “derd”, *dingil* “dingil”, *dayaq* “dayak” (Hagopian 1907: 8, 467, 468)
- d** *adu* “adu”, *dumen* “dümen”, *duman* “duman”, *dengis* “deniz” (Megiser 1623: 87, 91, 104, 252)
- d** *daha* “daha”, *dajma* “daima”, *degil* “değil” (Harsany 1682 (Hazai 1983): 213)
/d/ (ə) ünsüzü çeviriyazılı metinlerin tamamında *d* harfi ile gösterilmiştir.

F = ف

- f *facchir* “fakir”, *fenér* “fener” (Argenti 1533: 169, 170)
- f *fet* “feth”, *faidasis* “faydasız” (Molino 1641 (Tanış 1989): 73)
- f *müfti* “müftü” (Meninski 1680: 28)
Meninski, /ph/ ya da Fransızca, İtalyanca ve Lehçe /f/ gibi söylendiğini açıklamıştır (Tulum 2010).
- f *üfür-* “üfür-”, *uf* “uf” (Carbognano 1794: 76, 523)
- f *fil* “fil”, *iftira* “iftira” (Viguiet 1790: 42, 360)
- f *fermân* “ferman”, *efendi* “efendi”, *fena* “fena” (Jaubert 1833: 25, 193)
Jaubert, *fe* harfinin /f/ gibi telaffuz edildiğini belirtir (Jaubert 1833: 25).
- f *fenâ* “fena”, *nefi* “sürgün” (Bianchi 1843: 5, 123)
- f *fart* “fart”, *téfrît* “tefrit” (Redhouse 1846: 13)
- f *fasyq* “fasik”, *fetva* “fetva”, *ferah* “ferah” (Dieterici 1854: 182)
Dieterici, *f* ünsüzünün Fransızcadaki /f/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Dieterici 1854: 182).
- f *kiafir* “kâfir”, *fark* “fark”, *fakir* “fakir” (Vaughan 1709: 14, 94)
- f *firman* “ferman”, *fena* “fena”, *Frenk* “Frenk” (Davids 1832: 5, 125, 127)
Davids, *fe* harfinin İngilizcedeki /f/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Davids 1832: 5).
- f *fil* “fil”, *fakir* “fakir”, *efendy* “efendi” (Boyd 1842: 9)
Boyd, *fe* harfinin İngilizcedeki /f/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Boyd 1842: 9).
- f *fakir* “fakir”, *ifrat* “ifrat”, *afferim* “aferin” (Edwin 1877: 43, 45, 56)
- f *fèna* “fena”, *fırça* “fırça”, *féth* “feth” (Hagopian 1907: 9, 469, 471)
- f *fayda* “fayda”, *defterdar* “defterdar”, *feriçhte* “ferište” (Megiser 1623: 92, 194, 280)
- f *faide* “fayda”, *fark* “fark”, *Flemeng* “Felemenk” (Harsany 1682 (Hazai 1983): 220)
Çeviriyazılı metinlerde /f/ (ف) ünsüzü *f* ile gösterilmiştir.

G = گ ، ك

İtalyanca yazılmış eserler:

İtalyancada *g* harfi ile *eli* harfleri arasında *h* varsa *ghe* yazılıp /ge/, *ghi* yazılıp /gi/ okunur (Gültekin 2005: 6). İtalyanca metinlerden Argenti ve Molino’da *ghi* harfleri /g/ ünsüzünü karşılar. Meninski ve Carbognano ise

İtalyancada *ci* olarak okunan *g* harfi ile *i* harfini kullanarak Türkçe /g/ ünsüzünü karşılamışlardır.

ghi *ghiécci* “geç”, *ghiené* “gene”, *ghiol* “göl”, *ghioj* “göz” (Argenti 1533: 172, 173, 175, 176)

gh *incelighi* “inceliği”, *teslighilhe* “tezliğıle”, *pusghiul* “püskül”, *ghiegz* “geç” (Molino 1641 (Tanış 1989): 35, 268); *ghiobek* “göbek”, *ghielin* “gelin”, *Ghirit* “Girit”, *ghiumisc* “gümüş”, *ghiemi* “gemi”, *ghieik* “geyik” (Siemieniec-Golaś 2005: 17, 22, 31, 36, 95, 117)

gⁱ *gⁱüzel* “güzel”, *yegⁱ* “yeğ”, *igⁱnelik* “iğnelik”, *gⁱendi-gⁱendü* “kendi”, *ögⁱmek* “övmek” (Meninski 1680: 27, 32, 40, 49, 59)

Meninski /g/ ünsüzü için şunları söyler: “Üzerinde küçük bir *i* (°) bulunan *g* (= *gⁱ*)’yi Farsça *gef* harfi yerine icat ettim. Bu harfin sesi, ardından onunla tek bir hece oluşturan başka bir ünlü geliyormuş gibi, *i* ‘ye karışmış, ya da *i* eklenmiş bir *sert g* gibi çıkarılır; bunun örneği tek heceli *gⁱef* ‘te görülebilir ki, bunu Fransızların *guief* ya da *guef*, Lehlerin *gief*, Macarların genelde *gyef* olarak yazmaları mümkündür. Almanlarda ise, başka birçok harf gibi, bu ses de güçlkle çıkarılır.” (Tulum 2010).

gⁱ *bügⁱü* “büyü”, *gⁱüzel* “güzel”, *gⁱümüsi* “gümüş”, *git-* “git-” (Carbognano 1794: 7, 9, 523)

Carbognano, *kef* harfini *ghief* olarak adlandırır ve bu harfin /ghia/, /ghie/, /ghi/, /ghio/ ve /ghiu/ gibi okunduğunu belirtir (Carbognano 1794: 623).

Fransızca yazılmış eserler:

Fransızcada *g* harfi *a*, *o*, *u* harflerinin yanında /g/ olarak; *e*, *i*, *y* harflerinin önünde /j/ olarak telaffuz edilir (Lèvy 1985: III).

g *ahèng* “aheng”, *yorgan* “yorgan” (Viguiet 1790: 42)

gui *guièmi* “gemi” (Viguiet 1790: 372)

gh *ghelmek* “gelmek”, *sevdughium* “sevdiğim”, *beghler* “beyler”, *ighidi* “yiğidi” (Jaubert 1833: 26, 34, 36)

Jaubert, *gef* harfinin /gh/ veya /ghi/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Jaubert 1833: 26).

g *guemi* “gemi”, *gumuch* “gümüş”, *gueuñul* “gönül” (Bianchi 1843: 130, 173, 365)

g *guiâh* “gâh”, *segbân* “sekban” (Redhouse 1846: 13)

g *gunah* “günah”, *gutch* “güç”, *geuermek* “görmek” (Dieterici 1854: 191)

İngilizce yazılmış eserler:

İngilizcede *g* harfi /g/ gibi okunur (Gültekin 2005: 3). İngilizce yazılan Türkçe eserlerde de *g* harfi /g/ ünsüzünü gösterir.

- g** *Igrimy* “yirmi”, *gaiııec* “giymek” (Vaughan 1709: 16, 30)
Vaughan, *kef* harfinin İngilizcedeki *gelding* kelimesindeki /g/ ünsüzü gibi okunduğunu ifade eder (Vaughan 1709: 24).
- gh** *ghechıec* “geçmek”, *ghedge* “gece”, *ghizlemec* “gizlemek” (Vaughan 1709: 97)
- g** *gah* “gâh”, *gıoz* “göz”, *gelin* “gelin” (Davids 1832: 6, 127, 129)
Davids, *kaf-i adgemi* veya *gaf* diye adlandırdığı ünsüzün İngilizcedeki /g/ ünsüzü gibi olduğunu söyler. Fakat, Türklerin bu sesi bazı kelimelerde İngilizce *foreign* ve *sign* kelimelerindeki gibi söylediğini belirtir: *béy*, *béi* (Davids 1832: 6).
- g** *guzel* “güzel”, *gendu* “kendi” (Ramos 1834: 5, 9)
- g** *guiul* “gül”, *guiuzel* “güzel”, *guiumruk* “gümrük” (Boyd 1842: 10)
- g** *guzel* “güzel”, *gun* “gün”, *guiumruk* “gümrük” (Edwin 1877: 16, 49, 65)
- g** *geol* “göl”, *yigit* “yiğit”, *gemi* “gemi” (Hagopian 1907: 25, 471, 473)

Latince yazılan eserler:

- g** *giunlum* “gönlüm”, *giul* “gül”, *giori]ch* “görüş”, *giulge* “gölge”, *giundus* “gündüz”, *giaur* “gâvur” (Megiser 1623: 87, 93, 95, 121, 183, 288)
- g** *gel* “gel-”, *gibi* “gibi”, *giebe* “gebe” (Harsany 1682 (Hazai 1983): 221)
/g/ (ك ، گ) ünsüzü İtalyanca yazılan eserlerde *ghi*, *gh* ve *gⁱ*; Fransızca yazılan eserlerde *g*, *gui* ve *gh*; İngilizce yazılan eserlerde *g* ve *gh*; Latince yazılan eserlerde ise *g* ünsüzü ile gösterilmiştir.

$$\dot{G} = \xi$$

İtalyanca yazılmış eserler:

İtalyancada *c* ile *e/i* arasında *h* varsa *che* yazılıp /ke/, *chi* yazılıp /ki/ okunur (Gültekin 2005: 3). İtalyanca yazılan metinlerden Argenti’de -transkripsiyon sistemi çok tutarlı olmasa da- *ch* ile bazı örneklerde /ğ/ ünsüzü karşılanmıştır. İtalyancada *g* harfi ile *e/i* harfleri arasında *h* varsa *ghe* yazılıp /ge/, *ghi* yazılıp /gi/ okunur (Gültekin 2005: 6). Argenti, Molino, Meninski ve Carbognano tarafından yazılan İtalyanca metinlerde /ğ/ ünsüzü daha çok *gha*, *ghy*, *gh* şeklinde gösterilmiştir. Bu yazım tarzı Türkçe telaffuzu vermektedir. İtalyancada *g* harfi *a*, *o*, *u* harflerinden önce /ga/, /go/, /gu/ okunur (Gültekin 2005: 4). Molino’da

bazı örneklerde *g* harfi /ğ/ ünsüzünü karşılamaktadır.

- ch** *chaffil* “gafil”, *charíp* “garip”, *cháir* “gayrı” (Argenti 1533: 137, 171, 172)
- gh** *aghácc* “ağaç”, *bagh* “bağ”, *ghamsé* “gamze”, *gharás* “garaz” (Argenti 1533: 127, 136, 171)
- gh** *sagh* “sağ”, *boghasi* “boğazı”, *aghir* “ağır” (Molino 1641 (Tanış 1989): 35, 264); *oghlan* “oğlan”, *ghlagus* “kılavuz”, *oghri* “uđru”, *aghart-* “ağart-”, *bagh* “bağ”, (Siemieniec-Golaś 2005: 28, 36, 41, 45, 46, 61)
- g** *asaga* “aşağı”, *bogmak* “boğmak” (Molino 1641 (Tanış 1989): 2, 262); *basgun* “baskın” (Siemieniec-Golaś 2005: 46)
- gh** *k'aghayd* “kâğıt”, *bagh* “bağ”, *oghlum* “oğlum”, *okumaghun-* “okumanın”, *iagh-* “yağ-” (Meninski 1680: 29, 38, 57, 123)

Tek başına *g*'yi tıpkı İtalyanların, Fransızların ya da Lehlerin /a/, /o/, /u/, /l/, /r/ önünde söyledikleri değerde bir ses için hiçbir yerde kullanmadığını bildiren Meninski, “çünkü” der, “gerçekten Türkçede özellikle bu harf hiçbir zaman böyle bir sesi temsil etmez, bu işaretin sesi bugünkü Grekçedeki γ (*gamma*) gibi, bir /h/ ile birlikte, /gh/ gibi söylenir; böylece /h/, /g/'ye katılmış olarak birlikte işitilir. Bu yüzden ğ (*ghayn*)'ı ifade etmek için, غنی *ghani* (*gani* değil) örneğinde olduğu gibi, /g/ ile birlikte /h/ sesi de duyulacak biçimde *gh* harflerini kullanıyorum” der. Daha sonra *gayn*'ın söylenişi ile ilgili olarak aynı açıklamayı bir kez de şu sözlerle tekrarlar: “Bugünkü Grekçede /a/ önünde γ (*gamma*) gibi, ya da /a/, /o/, /u/ önünde *gh* gibi olan, boğaz işbirliğiyle çıkarılan bizim *g* gibi söylenir ve bu /h/ güçlü bir solukla işitilir; gerçekten de ğ (*gayn*) gırtlaktan çıkarılan bir sestir ve bu nedenle onun sesi Latincedeki /g/ sesinden farklıdır.” (Tulum 2010).

- gh** *hanghysy* “hangisi”, *doghru* “doğru”, *ghajret* “gayret”, *c'iaghry-* “çağır-” (Carbognano 1794: 12, 22, 493, 527)

Carbognano, *gayn* harfinin Yunanca γ harfi gibi okunduğunu söyler (Carbognano 1794: 623).

Fransızca yazılan eserler:

- gh** *agha* “ağa”, *aghlamaq* “ağlamak”, *oghour* “oğur”, *yoghourt* “yoğurt”, *ghoubar* “gubar” (Viguiet 1790: 43, 360, 364, 369)
- gh** *agha* “ağa”, *bâghlamaq* “bağlamak”, *oghloom* “oğlum” (Jaubert 1833: 25, 74)
- gh** *ferâghat* “feragat”, *thoughla* “tuğla”, *ghammâz* “gammaz” (Bianchi 1843: 2, 172, 468)

- g** *gadr* “gadr”, *aga* “ağa” (Redhouse 1846: 13)
- gh** *ghazi* “gazi”, *ghazab* “gazap”, *ghaflet* “gaflet” (Dieterici 1854: 181)
Dieterici, *gayın* ünsüzünün Fransızcadaki /g/ gibi telaffuz edildiğini belirtir (Dieterici 1854: 181).

İngilizce yazılmış eserler:

İngilizce yazılan eserlerde hem *g* hem de *gh* harfleri /ğ/ ünsüzü için kullanılmıştır. Bu metinlerde *g* harfi genellikle /g/ ünsüzünü, *gh* harfleri ise /ğ/ ünsüzünü karşılar.

- g** *garib* “garp”, *gayet* “gayet” (Vaughan (Gilson), 1709: 159)
- gh** *gham* “gam”, *morgh* “mürg”, *saghanak* “sağanak”, *dagh* “dağ” (Davids 1832: 5, 122, 133)
Davids, *gayın*’ın Arapça sert bir ünsüz olduğunu fakat Türklerin bu ünsüzü yumuşattığını söyler (Davids 1832: 5).
- gh** *aghlamac* “ağlamak”, *gharib* “garip”, *agha* “ağa” (Boyd 1842: 9)
Boyd, *gayın* harfinin gırtlak ünsüzü /g/’yi karşıladığını söyler (Boyd 1842: 9).
- gh** *meshghool* “meşgul”, *agha* “ağa”, *boogha* “boğa”, *aghri* “ağrı” (Edwin, 1877: 42, 59, 64, 66)
- g** *ogloo* “oğlu” (Edwin 1877: 42, 58)
- gh** *bagh* “bağ”, *oghlan* “oğlan”, *yorghoun* “yorgun” (Hagopian 1907: 19, 474)
- v** *ovlaq-ogh-laq* “oğlak”, *qogha-qogha* “kova”, *sovouq-soghouq* “soğuk” (Hagopian 1907: 19)
Hagopian bu harfin bazı kelimelerde hem ğ hem de *v* olarak telaffuz edildiğini ifade eder (Hagopian 1907: 19).

Latince yazılan eserler:

- g** *gafil* “gafil”, *agla-* “ağla-”, *dogarem* “doğarım”, *galip* “galip” (Megiser 1623: 87, 129, 178, 378)
- g** *gaddare* “gaddare”, *gair* “gayr”, *galib* “galip” (Harsany 1682 (Hazai 1983): 220)

/ğ/ (ġ) ünsüzü çeviriyazılı metinlerde *ch*, *gh* ve *g* harfleri ile gösterilmiştir. Bu metinlerde /g/ ve /ğ/ ünsüzleri büyük oranda farklı harflerle işaretlenmiştir. /g/ ünsüzü genel olarak *g* harfi ile, /ğ/ ünsüzü ise *gh* harfleri ile gösterilmiştir. Meninski, *gayın*’ın telaffuzunda /g/ ünsüzünün

yanında /h/ ünsüzünün de duyulduğunu belirtir. Dieterici, gayın harfinin Fransızcadaki gibi telaffuz edildiğini söyler ve bu ünsüzü /g/ ünsüzünden farklı olarak gösterir. Davids, *gayın*'ın Arapça sert bir ünsüz olduğunu fakat Türklerin bu ünsüzü yumuşattığını söyler. Boyd, gayın harfinin girtlak ünsüzü /g/'yi karşıladığını söyler.

H = ۵

İtalyanca yazılmış eserler:

- Ø *em* “hem”, *emén* “hemen”, *ep* “hep”, *iccj* “hiç” (Argenti 1533: 182, 183)
- h *bahar* “bahar”, *sc-ahit* “şahit”, *ilahi* “ilahi” (Molino 1641 (Tanış 1989): 24, 273); *huner* “hüner”, *mehman* “mihman” (Siemieniec-Golaś 2005: 50, 52)
- h *hæsen* “hasen”, *lih* “leh”, *hind* “Hint”, *sⁱeher* “şehir” (Meninski 1680: 33, 36, 37, 84)
- h *Lehli* “Lehli”, *hicⁱ* “hiç”, *her* “her” (Carbognano 1794: 24, 495, 498)

Fransızca yazılmış eserler:

Fransızcada /h/ ünsüzü vardır fakat bu ünsüz telaffuz edilmez (Lèvy 1985: V). Fransızca yazılan Türkçe metinlerde *h* harfi /h/ ünsüzünü göstermek üzere kullanılmıştır.

- h *Hindiba* “Hindiba”, *hava* “hava” (Viguiet 1790: 43)
Viguiet, bu ünsüzün *héros*, *honte* kelimelerindeki gibi yumuşak solukla söylendiğini belirtir (Viguiet 1790: 43).
- h *huner* “hüner”, *behâ* “paha”, *hitch* “hiç”, *hep* “hep” (Jaubert 1833: 27, 50, 67, 68)
- h *munhedim* “münhedim”, *chubhè* “şüphè” (Bianchi 1843: 3, 54)
- h *tehdîd* “tehdit”, *hedjr* “hecr” (Redhouse 1846: 10)
- h *hep* “hep”, *hem* “hem”, *himmet* “himmet” (Dieterici 1854: 209, 210)

İngilizce yazılan eserlerde:

- h *her* “her” (Vaughan 1709: 24)
- h *shahid* “şahit”, *hava* “hava”, *huma* “hüma” (Davids 1832: 120, 133)
Davids, *h* harfinin İngilizce *herb* kelimesindeki /h/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Davids 1832: 6).
- h *hava* “hava”, *hitch* “hiç”, *shehir* “şehir” (Boyd 1842: 12)

Boyd, *he* harfinin İngilizcedeki *h* gibi telaffuz edildiğini söyler (Boyd 1842: 12).

- h** *her* “her”, *hitch* “hiç” (Edwin 1877: 66, 74)
h *siyah* “siyah”, *ilahi* “ilahi” (Hagopian 1907: 37, 476)

Latince yazılmış eserler:

- h** *hem* “hem”, *heman* “hemen”, *helak* “helak” (Megiser 1623: 84, 382)
h *nihayet* “nihayet” (Harsany 1682 (Hazai 1983): 48)
 /h/ (ه) ünsüzü çeviriyazılı metinlerde *h* harfi ile gösterilmiştir.

Ḥ = ح

İtalyanca yazılmış eserler:

- ch** *chaggiár* “hacer”, *chaggiátt* “hacet” (Argenti 1533: 178)
h *hamel* “koç burcu”, *hokum* “hüküm” (Molino 1641 (Tanış 1989): 32, 56);
hasir “hazır”, *hauale* “havale”, *halka* “halka” (Siemieniec-Golaś 2005: 50, 68, 87)
h *sulh* “sulh”, *sæhÿhtür* “sahihtür”, *hæzretün-* “hazretin” (Meninski 1680: 84, 145)

Meninski, *h* harfini hem *ha* hem de *he* harfleri yerine kullandığını, ancak bunların da söyleniş bakımından aralarında farklılık gösterdiklerini ifade eder ve şu açıklamaları yapar: “*ha* harfi Fransızca *hardi* kelimesindeki /h/ gibi, ya da Lehçe *hardy* kelimesindeki ve Almanca *haben* kelimesindeki /h/ gibi güçlü bir sestir; böylece gırtlakta hasıl olan /hh/ (çift h) gibi bir ses etkisi vererek biçimlenir. Oldukça değişik bir ses karşılığı olan bu *ha* abece dağarcığının *he* harfinden oldukça farklıdır. *He* sesçe İtalyanca, Fransızca, Lehçe ve Almanca /h/ değerindedir ve bu ses aslında Fransızcadaki *h* ile yazılan ses gibi, tamamen yumuşak bir solukla meydana getirilir (Tulum 2010). Tulum, *ha* ünsüzünün Arapçadaki değerini yitirdiğini, yerini sızmalı soluklu bir /h/ ünsüzüne bıraktığını söyler ve “حيمق *haykıрмаق* (→clamare); ama: هایقمرق *haykıрмаق* (clamare) ve هیقمرق *heykıрмаق* (→inclamare)” örneklerini vererek ve “günlük dilde Arapçanın /h/ sesinin gerçek değeriyle artık kullanılmaz olduğunu, sadece okumuşların *Kur'an* veya bir Türkçe metni yüzünden ya da bir şiiri ezbere okurken çıkarmaya alışmış oldukları bir ses olarak dar bir alanda varlığını koruduğunun anlatılmış olduğunu belirtmiş oluyoruz.” der (Tulum 2010).

- h** *medh* “meth”, *hisar* “hisar” (Carbognano 1794: 537, 551)
 Carbognano *ha* harfinin sert bir ses olduğunu ifade eder (Carbognano 1794: 622).

Fransızca yazılmış eserler:

Galanti, *ha* harfinin Fransızcada *h* ile gösterildiğini ama bunun *ha*'nın telaffuzunun yerini tutmadığını belirtir (Cin 2009: 458). Fransızca yazılmış çeviri yazılı metinlerde de *ha* harfi *h* ile gösterilmiştir.

h *hammam* “hamam”, *harman* “harman”, *hasèd* “haset” (Viguiet 1790: 43, 357, 380)

Viguiet, *ha* ünsüzünün *he*'nin iki katı kadar sert bir solukla söylendiğini söyler (Viguiet 1790: 43).

h *hâfiz* “hafız”, *hissab* “hesap”, *hazret* “hazret” (Jaubert 1833: 23, 65, 73)

Jaubert, *ha* ünsüzünün Fransızca *hardi* kelimesindeki *h* gibi telaffuz edildiğini söyler (Jaubert 1833: 23).

h *takhta* “tahta”, *hubb* “hub”, *houqouq* “hukuk” (Bianchi 1843: 73, 275)

h *hadjar* “hacer”, *tahdîd* “tahdit” (Redhouse 1846: 10)

h *hadjet* “hacet”, *hakim* “hakim”, *habs* “haps” (Dieterici 1854: 160)

Dieterici, bu harfin *he* harfinden daha kuvvetli söylendiğini belirtir (Dieterici 1854: 160).

İngilizce yazılmış eserler:

h *harami* “harami”, *zahmet* “zahmet”, *hafiz* “hafız” (Vaughan 1709: 21, 29)

h *hakim* “hakim”, *Haziran* “Haziran”, *hiss* “his”, *hisar* “hisar” (Davids 1832: 4, 117, 124, 143)

Davids, *ha* harfinin Fransızca *harpe* kelimesindeki *h* gibi kuvvetli telaffuz edildiğini ifade eder (Davids 1832: 4).

h *hekim* “hekim”, *hamam* “hamam”, *hadjy* “hacı” (Boyd 1842: 6)

Boyd, *ha* harfinin baskılı, kuvvetli *h* şeklinde telaffuz edildiğini söyler (Boyd 1842: 6).

h *rahat* “rahat”, *hazrety* “hazreti” (Edwin 1877: 43, 67)

h *haji* “hacı”, *Hasan* “Hasan” (Hagopian 1907: 8, 37)

Hagopian, bu harfin genellikle Arapça kelimelerde kullanıldığını ve İngilizce *horse* kelimesindeki gibi daha güçlü telaffuz edildiğini belirtir (Hagopian 1907: 8).

Latince yazılmış eserler:

h *hak* “hak”, *haber* “haber”, *haram* “haram” (Megiser 1623: 83, 91, 382)

h *hal* “hâl” (Harsany 1682 (Hazai 1983): 34)

Ha ünsüzü Arapçaya özgü bir gırtlak sesidir. Birbirine yaklaşan ses dudaklarının arasından sürtünerek geçen havanın meydana getirdiği hışırtıyla duyulan tonsuz bir sestir (Tulum 2009: 65). Tulum'a göre, Arapça kelimelerde bulunan ve sürtünmeli bir gırtlak ünsüzü olan /ħ/ değerini yitirmiş, yerini yine bir gırtlak ünsüzü olan *soluklu sızmalı* tonsuz bir /h/ sesine bırakmıştır (Tulum 2010).⁴

/ħ/ (ح) ünsüzü iki yazar dışında, diğer yazarlar tarafından hep *h* harfi ile gösterilmiştir. Meninski, Carbognano, Jaubert, Dieterici, Davids, Boyd ve Hagopian *ha* ünsüzünü *he* ünsüzünden ayırmaktadırlar. Bunlardan sadece Davids, bu ünsüzü farklı bir harfle (ħ) göstermiştir. Bu harfin telaffuzu ile ilgili olarak Meninski güçlü bir ses olduğunu ve gırtlakta oluştuğunu, Carbognano bu harfin sert bir ünsüz olduğunu, Dieterici *ha* harfinin *he* harfinden daha sert bir ünsüz olduğunu, Davids *ha* harfinin kuvvetle telaffuz edildiğini, Boyd ve Hagopian ise bu harfin daha baskılı telaffuz edildiğini söylerler. Burada dikkati çeken nokta, yedi yazarın bu harf ile ilgili açıklama yapmalarına rağmen, -Davids hariç- bu harfi farklı bir harfle işaretlememeleridir. Bu durum, *ha* harfinin *he* harfinden daha fazla kuvvetli telaffuz edilmesinin belirli belirsiz olduğunu gösterir.

Ḥ = ح

İtalyanca yazılmış eserler:

İtalyancada *che* harfleri /ke/; *chi* harfleri ise /ki/ okunur (Gültekin 2005: 3). İtalyanlar tarafından yazılan eserlerde bu *hi* ünsüzü *cha*, *chá*, *chy* ve *ch* şeklinde yazılmıştır. *Hi* ünsüzü bu yazımı ile /h/ ve /ħ/ ünsüzlerinden ayrılmıştır. *Ch(e, i)* harflerinin İtalyancada *k(e, i)* ünsüzünü karşıladığı düşünülürse *hi* ünsüzünün de /k/'ye yakın telaffuz edildiği düşünülebilir. Argenti /k/ ünsüzü için de *ch* harfleri kullanılmıştır.

- ch** *chabar* “haber”, *chain* “hain”, *chála* “hala” (Argenti 1533: 178, 179)
- ch** *chasta* “hasta” (Molino 1641 (Tanış, 1989): 21); *chargz* “bağ”, *chat* “hat”, *Chuda* “Hüda” (Siemieniec-Golaś 2005: 62, 70)
- h** *dahi* “dahi”, *duhul* “duhul” (Molino 1641 (Tanış 1989): 24, 124)
- ch** *anachtar* “anahtar”, *choğiæ* “hoca” (Meninski 1680: 34, 84)

Meninski, bu işaretin temsil ettiği sesin Almanların /ch/ sesini çıkarırken beliren ıslık gibi, ya da sürtünmesiz değil de Lehlerinki gibi biraz daha kuvvetlice çıkarılması gerektiğini söyler ve /ch/ ünsüzünün Almanlarinkinden daha serbest bir solukla, ağzı iyice gererek göğsün derinliğinden çıkarıldığını belirtir (Tulum 2010).

4 Tulum, söyleyişteki bu değişimin yer yer yazıya da yansıtıldığını belirtir: لحم lahm yerine لحم lehem (lehim), ساحل sahil yerine ساحل (Tulum 2009: 65).

- ch** *dachi* “dahi”, *berchudar* “berhudar”, *chyzmetkar* “hizmetkar” (Carbognano 1794: 519, 522, 523, 560)
- h** *daha* “daha”, *hajr* “hayr” (Carbognano 1794: 26, 511)
Carbognano, bu ünsüzün Yunanca χ harfine benzediğini ve sert bir ünsüz olduğunu söyler (Carbognano 1794: 622).

Fransızca yazılmış eserler:

Galanti, *hi* harfinin Fransızcada *kh* harfleri ile gösterildiğini fakat *kh* harflerinin *hi* harfinin telaffuzunun yerini tutmadığını söyler (Cin 2009: 458). Fransızca yazılan eserlerde de *qh* veya *kh* harfleri Türkçe kelimelerdeki /h/ ünsüzünü gösterir.

- qh** *anaqhtar* “anahtar”, *qhaber* “haber” (Viguiet 1790: 45)
Viguiet, *hi* ünsüzünün sert bir solukla, *he*’nin iki katı bir solukla söylendiğini belirtir (Viguiet 1790: 43).
- kh** *khôch* “hoş”, *khatoun* “hatun”, *dakhi* “dahi” (Jaubert 1833: 23, 44, 45)
Jaubert, *hi* harfinin *ha* harfinden daha kuvvetli telaffuz edildiğini, bu ünsüzün Almandaki *ch*’ye karşılık geldiğini ifade eder (Jaubert 1833: 23).
- kh** *kharâb* “harap”, *khidmet* “hizmet”, *khush* “hoş” (Bianchi 1843: 2, 141, 31)
- kh** *khatar* “hatar”, *yakh* “yah” (Redhouse 1846: 10)
- kh** *khatoun* “hatun”, *khass* “has”, *khan* “han” (Dieterici 1854: 162, 163)
Dieterici, bu harfin Arapçaya mahsus olduğunu belirtir (Dieterici 1854: 162).

İngilizce yazılan eserler:

İngilizce yazılan eserlerde /h/ ünsüzü için tıpkı Fransızca yazılanlarda olduğu gibi *kh* harfleri kullanılmıştır.

- kh** *akhir* “ahir” (Vaughan 1709: 43)
- h** *hastá* “hasta”, *hoshrac* “hoşrak”, *halk* “halk”, *tahtá* “tahta” (Vaughan 1709: 15, 20, 47, 83)
- 'kh** *'khan* “han”, *'khaber* “haber”, *'khidmet* “hizmet”, *'khan* “han” (Vaughan 1709: 51, 86, 87)
Vaughan, *hi* harfini *haw* diye isimlendirir. Bu harfin gırtlaksı bir ses olduğunu ve doğru bir şekilde telaffuz edilebilmesi için boğazdan birazcık hırıltılı okunması gerektiğini söyler ve harfi *khe* şeklinde yazar (Vaughan 1709: 23).

kh *makhluk* “mahluk”, *khoros* “horoz”, *khorma* “hurma” (Davids 1832: 120, 133, 138)

Davids, *hı* ünsüzünün gırtlaktan, kuvvetli bir biçimde telaffuz edildiğini, İngilizcede bu harfin karşılığı olan bir ünsüzün bulunmadığını, bu harfin Almanca *Scotch* kelimesindeki *ch* gibi telaffuz edildiğini söyler (Davids 1832: 4).

kh *khastah* “hasta”, *khanum* “hanım”, *khoshnood* “hoşnut” (Boyd 1842: 6)
Boyd, *hı* harfinin Almancada *hoch* kelimesindeki /ch/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Boyd 1842: 6).

kh *khosh* “hoş”, *dakha* “daha” (Edwin 1877: 44, 45)

kh *hoja* “hoca”, *hanè* “hane”, *khasta* “hasta” (Hagopian 1907: 8, 476)

Hagopian, bu harfin *kh* şeklinde transkribe edildiğini ama /h/ gibi telaffuz edildiğini belirtir (Hagopian 1907: 8).

Latince yazılan eserler:

h *hair* “hayr”, *dahi* “dahi”, *halaik* “halayık”, *hardal* “hardal” (Megiser 1623: 86, 95, 280, 382)

h *hod* “kendî” (Harsany 1682 (Hazai 1983): 42)

/h/ (ح) harfi, *he* ve *ha* harflerinden ayrı olarak İtalyanca metinlerde *ch*, *h*; Fransızca metinlerde *qh*, *kh*; İngilizce metinlerde çoğunlukla *kh*, az olarak *kh*, *h*; Latince metinde ise *h* ile gösterilmiştir. Bu da çeviriyazılı metin yazarlarının *hı* harfini (*güzel*) *he* ve *ha* harfinden ayırdıklarını gösterir.

He, *ha* ve *hı* harflerinin telaffuzları konusunda çeviriyazılı metinlerde önemli bilgiler vardır:

Meninski, *he* harfinin sesçe İtalyanca, Fransızca, Lehçe ve Almancadaki /h/ değerinde olduğunu ve bu sesin aslında Fransızcadaki *h* ile yazılan ses gibi, tamamen yumuşak bir solukla meydana getirildiğini ifade eder. *Ha* harfinin ise, güçlü bir ses olduğunu, gırtlakta oluşan /hh/ (çift h) gibi bir ses etkisi vererek biçimlendiğini ve *he* harfinden oldukça farklı olduğunu belirtir (Tulum 2010). Tulum, *ha* ünsüzünün Arapçadaki değerini yitirdiğini, yerini sızmalı soluklu bir /h/ ünsüzüne bıraktığını söyler. Tulum’a göre *ha* harfi Arapçadaki değerini dar bir alanda korumaktadır (Tulum 2010). Meninski *hı* harfinin biraz daha kuvvetlice çıkarılması gerektiğini söyler (Tulum 2010). Meninski bu üç ünsüzü birbirinden ayırır.

Carbognano *ha* harfinin sert bir ses olduğunu, *hı* harfinin ise Yunanca χ harfine benzediğini ve sert bir ünsüz olduğunu belirtir.

Viguiet, *ha* ve *hı* ünsüzlerinin *he*’nin iki katı sert bir solukla söylendiğini söyler.

Jaubert, *ha* ünsüzünün Fransızca *hardi* kelimesindeki *h* gibi; *hı* harfinin ise *ha* harfinden daha kuvvetli telaffuz edildiğini ifade eder.

Dieterici, bu harfin *he* harfinden daha kuvvetli söylendiğini, *hı* harfinin ise Arapçaya mahsus olduğunu belirtir.

Davids, *ha* harfinin Fransızca *harpe* kelimesindeki *h* gibi kuvvetle; *hı* ünsüzünün ise gırtlaktan, kuvvetli bir biçimde telaffuz edildiğini söyler.

Hagopian, bu harfin genellikle Arapça kelimelerde kullanıldığını ve İngilizce *horse* kelimesindeki gibi daha güçlü telaffuz edildiğini; *hı* harfinin ise *kh* şeklinde transkribe edildiğini ama /h/ gibi telaffuz edildiğini belirtir.

J = ج

ج⁵ *pejmürde* “pejmürde”, *püfe* “kırağı” (Meninski 1680: 810)

Meninski, üzerine üç nokta konulmuş *j*'yi Farsça *je*'yi karşılamak üzere kullanır. Ona göre, harfin Türkçe söylenişi, /j/ gibidir; Fransızcada, *jay* ve *general* kelimelerinin söylenişinde *i*, *e* önündeki *g* ve Lehçe *iaj* ya da *iajicà* kelimelerindeki *j* gibi söylenir.” (Tulum 2010).

j *mujde* “müjde”, *sèjde* “secde” (Viguiet 1790: 43)

j *jiveh* “civa” (Jaubert 1833: 24)

Jaubert, *je* harfinin Fransızcadaki *j*'ye karşılık geldiğini ifade eder (Jaubert 1833: 23).

j *jenk* “jenk”, *jâj* “jaj” (Redhouse 1846: 11)

zh *azhdar* “ejder”, *zhkazh* “jakaj” (Davids 1832: 3, 5)

Davids, *je* harfinin Fransızca *joujou* kelimesindeki /j/; İngilizce *azure*, *pleasure* kelimelerindeki /z/ ve /s/ gibi telaffuz edildiğini belirtir (Davids 1832: 5).

j *jenk* “pas”, *jiveh* “civa” (Boyd 1842: 7)

Boyd, *je* harfinin *cimden* farklı olduğunu, Fransızcadaki *jour* kelimesindeki /j/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Boyd 1842: 7).

zh *mûzhdè* “müje”, *azhdèr* “ejder”, *zhournal* “jurnal” (Hagopian 1907: 8)

/j/ (ج) ünsüzü çeviriyazılı metinlerde *j* ve *zh* harfleri ile gösterilmiştir.

K = ك

İtalyanca yazılmış eserler:

İtalyancada /k/ ünsüzü yoktur ve *chi* ünsüzleri *ki* şeklinde okunur

5 Meninski'de bu işaret j üzeri üç nokta şeklindedir.

(Gültekin 2005: 3). Argenti bu sisteme bağlı olarak *chi* harfleri ile /k/ ünsüzünü karşılamıştır. Molino, Meninski ve Carbognano ise sırasıyla İtalyancada olmayan *k* ve *ki* harflerini /k/ sesi için kullanmışlardır:

chi *chieccj* “keçi”, *chiem* “kem”, *chierém* “kerem” (Argenti 1533: 165, 197, 198)

ki *kiulli* “külli”, *kioruk* “körük”, *kiufur* “küfür” (Molino 1641 (Tanış 1989): 36, 242, 251)

kⁱ *esk'mek* “eskimek”, *k'em* “kem” (Meninski 1680: 124)

Meninski bu harfle ilgili şunları söyler: “Üzerindeki *küçük i* ile *kⁱ* harfi *kef* içindir ve /gⁱ/ sesini çıkarırken söylediğimiz biçimde okunur, yani *i*, *k* ile birlikte ve sonraki başka bir ünlü ile tek bir hece oluşturacak şekilde söylenmelidir; Fransızların *quief*, *quef* ya da İtalyanların *chief*, Lehlerin *tief* gibi yazabilecekleri tek heceli *kⁱef* veya *kⁱepekⁱ* kelimelerinde olduğu gibi.” (Tulum 2010).

kⁱ *köpek* “köpek”, *bolajki* “ola ki”, *ekmegi* “ekmek” (Carbognano 1794: 4, 314, 559)

Carbognano, *kef* harfinin /chia/, /chie/, /chi/, /chio/, /chiu/ gibi telaffuz edildiğini belirtir (Carbognano 1794: 622). Bu harf grupları İtalyancada /k/ ünsüzünü verir.

Fransızca yazılmış eserler:

Fransızca yazılan eserlerde *k* harfi /k/ ünsüzünü karşılamak üzere kullanılmıştır.

k *kiafir* “kâfir”, *keur* “kör” (Viguiet 1790: 44)

k *kitâb* “kitap”, *kieumur* “kömür”, *kutchuk* “küçük” (Jaubert 1833: 26, 46)
Jaubert, *kef* harfinin *k*'ye karşılık geldiğini söyler (Jaubert 1833: 26).

k *turku* “türkü”, *keupek* “köpek”, *ketchè* “keçe” (Bianchi 1843: 238, 260, 730)

k *ekser* “ekser”, *itmek* “etmek” (Redhouse 1846: 13)

ki *kiatib* “kâtip”, *kiar* “kâr”, *kiaghid* “kâğıt”, *kiafir* “kâfir” (Dieterici 1854: 189)

k *kesret* “kesret”, *kizb* “kizb”, *kerpidj* “kerpiç” (Dieterici 1854: 189)

Dieterici, *kef* harfinin *i*'nin önünde yer alan *k*'ye karşılık geldiğini belirtir (Dieterici 1854: 189).

İngilizce yazılmış eserler:

İngilizcede *k* ve *q* harfleri ve *a*, *o*, *u*, *i*, *r* harflerinden önce gelen *c* harfi *k* gibi okunur (Gültekin 2005: 3). İngilizce yazılan eserlerde de *k* harfi Türkçedeki /k/ ünsüzünü için kullanılmıştır. Vaughan'da ise *k* harfinin yanında *c* harfi de /k/ ünsüzünü karşılar.

- k** *kendy* “kendi” (Vaughan 1709: 23)
- c** *sevmec* “sevmek”, *pec* “pek”, *Iplíc* “iplik” (Vaughan 1709: 14, 21, 76)
- ki** *kiopak* “köpek”, *kiafari* “kâfir” (Davids 1832: 5)
Davids’e göre, *kef* harfi *kaf* harfinden daha yumuşak telaffuz edilir, bu harften sonra sanki bir *i* ünlüsü varmış gibi görünür (Davids 1832: 5).
- ki** *kiaghid* “kâğıt”, *kieur* “kör”, *kiafir* “kâfir” (Boyd 1842: 10)
Boyd, *kef* harfinin İngilizcedeki /k/ gibi telaffuz edildiğini söyler. Ona göre, telaffuz esnasında /k/ sesinin peşinden *i* sesi duyulmaktadır (Boyd 1842: 10).
- k** *kibrit* “kibrit”, *kim* “kim”, *kebab* “kebab” (Edwin 1877: 68, 75, 78)
- k** *keor* “kör”, *kitab* “kitap”, *kénar* “kenar” (Hagopian 1907: 17, 473)

Latince yazılmış eserler:

- k** *kemal* “kemal”, *yelken* “yelen”, *keklik* “keklik” (Megiser 1623: 90, 285, 390)
- kh** *khim* “kim”, *khilit* “kilit” (Megiser 1623: 119, 390)
- c** *tşchumlecgi* “çömlekçi” (Megiser 1623: 252)
- k** *kěj* “köy” (Harsany 1682 (Hazai 1983): 58)
/k/ (ك) ünsüzü İtalyanca metinlerde *ch*, *k* ve *kⁱ*; Fransızca metinlerde genellikle *k* ve az olarak *ki*; İngilizce metinlerde genel olarak *k* ve *ki*, az olarak *c*; Latince metinlerde ise genellikle *k* ve *kh* az olarak da *c* ile gösterilmiştir.

Қ = ق

İtalyanca yazılmış eserler:

İtalyancada *k* harfi yoktur ve *k* harfi *ch(e, i)* harfleri ile veya *c(a, o, u)* harfleri ile karşlanır (Gültekin 2005: 2, 3). İtalyancada *ch* harflerinden sonra *a* harfi gelmez. Fakat Argenti ve Molino, *ch*’nin kalın okunduğunu göstermek üzere *ch*’den sonra *a* harfini getirmişlerdir. Molino’da *c(a)* harfleri de /k/ ünsüzü için kullanılmıştır. Molino, Meninski ve Carbognano İtalyan alfabesinde bulunmayan *k* harfini /k/ ünsüzünü karşılamak üzere kullanmışlardır.

- ch** *chabá* “kaba”, *chadár* “kadar”, *chalaá* “kale”, *och* “ok”, *orách* “orak”, *talách* “dalak” (Argenti 1533: 190, 191, 220, 221, 243)
- c** *cafás* “kafes” (Molino 1641 (Tanış 1989): 36)
- ch** *chan* “kan”, *chasan* “kazan” (Molino 1641 (Tanış 1989): 36, 129); *chapan* “kapan”, *chsa* “kısa”, *chaib* “kayıp” (Siemieniec-Golaş 2005: 38, 171, 182)

- k** *kabul* “kabal”, *ok* “ok”, *kaurmak* “kavurmak” (Molino 1641 (Tanış 1989): 77, 81, 88); *kogia* “koca”, *kanun* “kanun”, *kuri* “kuru” (Siemieniec-Golaś 2005: 27, 147, 165)
- k** *korku* “korku”, *kapu* “kapı” (Meninski 1680: 28, 34)
Meninski, *kaf* harfinin hem /k/ gibi söylendiğini, hem de Almanca /th/ ve Lehçe /t/ gibi belli bir soluklu boğaz sesi karışmış bir ses olduğunu ifade eder (Tulum 2010).
- k** *kojun* “koyun”, *kuju* “kuyu”, *kar* “kar”, *doksan* “doksan”, *kuru* “kuru”, *oku-* “oku-” (Carbognano 1794: 2, 7, 10, 14, 27, 66)
- c** *Catolik* “Katolik” (Carbognano 1794: 494)
Carbognano, *kaf* harfinin sert bir ünsüz olduğunu belirtir (Carbognano 1794: 623).

Fransızca yazılmış eserler:

Fransızca yazılan eserlerde *q* harfi /k/ sesini karşılamak üzere kullanılmıştır.

- q** *qorqou* “korku”, *oqouroum* “okurum”, *oq* “ok”, *qanad* “kanat” (Viguiet 1790: 13, 22, 45, 357)
- q** *qorqmaq* “korkmak”, *bâqmaq* “bakmak”, *qourtar-* “kurtar-”, *ouzaq* “uzak” (Jaubert 1833: 25, 48, 194)
Jaubert, *kaf* harfinin /q/ gibi telaffuz edildiğini ifade eder (Jaubert 1833: 25).
- q** *qandil* “kandil”, *faqyrlyq* “fakirlik”, *qypmaq* “kırmak” (Bianchi 1843: 3, 269)
- k** *kabr* “kabr”, *akvâl* “akval” (Redhouse 1846: 13)
Redhouse, *kaf* harfinin Fransızcada *k*, *q* ve *c* harflerine karşılık geldiğini söyler (Redhouse 1846: 13).
- q** *qatmaq* “katmak”, *qar* “kar”, *qalyn* “kalın”, *qazylyq* “kadılık” (Dieterici 1854: 184)
Dieterici, *kaf* harfinin Fransızcadaki /c/ gibi telaffuz edildiğini belirtir (Dieterici 1854: 183).

İngilizce yazılmış eserler:

İngilizce yazılan eserlerde *c*, *q* ve daha çok *k* harfleri /k/ ünsüzü için kullanılmıştır. İngilizce yazılan eserlerde Hagopian dışında /k/ ve /k/ ayrımı yapılmamıştır.

- k** *kull* “kul”, *katty* “katı”, *yok* “yok”, *kal-* “kal-” (Vaughan 1709: 15, 21, 26, 54)

- c** *olducdan* “olduktan”, *uzac* “uzak” (Vaughan 1709: 27, 80)
- k** *kalpak* “kalpak”, *oyunemak* “ oynamak”, *karah* “kara” (Davids 1832: 5)
Davids, *kaf* harfinin sert telaffuz edildiğini ve İngilizce *Cracow* (*Krako*) kelimesindeki /k/ ünsüzüne benzediğini belirtir (Davids 1832: 5).
- c** *cardash* “kardeş”, *coord* “kurt”, *cashic* “kaşık” (Boyd 1842: 9, 10)
- k** *calpak* “kalpak”, *'akel* “akıl”, *taook* “tavuk” (Boyd 1842: 20, 28, 29)
Boyd, *kaf* harfinin İngilizce *cake* kelimesindeki /c/ veya /k/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Boyd 1842: 10).
- k** *kishin* “kışın”, *kartal* “kartal”, *kalpak* “kalpak” (Edwin 1877: 48, 66, 78)
- c** *ol cadar* “o kadar”, *oozac* “uzak”, *carshoo* “karşı” (Edwin 1877: 44, 46, 53)
- q** *qîş* “kış”, *qahvè* “kahve”, *qan* “kan” (Hagopian 1907: 16, 17)

Latince yazılmış eserler:

- k** *tok* “tok”, *ko* “ko”, *korkmak* “korkmak”, *kabul* “kabul” (Megiser 1623: 88, 95, 129, 388)
- kh** *khadi* “kadı”, *khasan-* “kazan-” (Megiser 1623: 121, 247)
- c** *curban* “kurban”, *curu* “kuru”, *corumak* “korumak”, *caplan* “kaplan”, *caravansaray* “kervansaray” (Megiser 1623: 224, 262, 291, 368)
- k** *kats* “kaç” (Harsany 1682 (Hazai 1983): 60)

İtalyanca metinlerde *ch*, *k* ve *c*; Fransızca metinlerde *q*; İngilizce metinlerde *k*, *c* ve *q*; Latince metinlerde *k*, *kh* ve *c* harfleri /k/ (ق) ünsüzü için kullanılmıştır. İtalyanca yazılan eserlerde *k* harfinin yanında kullanılan *i* harfi *kef* harfi için kullanılmıştır. Fransızca yazılan eserlerde *k* harfi *kef*'i, *q* harfi ise *kaf* harfini karşılar. İngilizce yazılanlarda *c*, *k* ve *ki* harfleri *kef*'i; *c*, *k* ve *q* harfleri ise *kaf* harfini gösterir. Latince yazılanlarda ise *k*, *kh* ve *c* harfleri hem *kef* hem de *kaf* harfini gösterir.

Bu harflerin telaffuzları ile ilgili bilgilere gelince... Meninski *kef* harfini üzerinde *küçük i* ile yazar ve *kef* harfinin /gⁱ/ sesi ile aynı telaffuza sahip olduğunu söyler (Tulum 2010). *Kaf* harfinin ise hem /k/ gibi söylendiğini, hem de Almanca /th/ ve Lehçe /t'/ gibi belli bir soluklu boğaz sesi karışmış bir ses olduğunu belirtir (Tulum 2010).

Carbognano, *kef* harfinin /chia/, /chie/, /chi/, /chio/, /chui/ gibi telaffuz edildiğini, *kaf* harfinin sert bir ünsüz olduğunu ifade eder.

Jaubert, *kef* harfinin *k*'ye karşılık geldiğini, *kaf* harfinin ise /q/ gibi telaffuz edildiğini belirtir.

Dieterici, *kef* harfinin *i*'nin önünde yer alan *k*'ye karşılık geldiğini, *kaf* harfinin Fransızcadaki /c/ gibi telaffuz edildiğini söyler.

Dauids'e göre, *kef* harfi *kaf* harfinden daha yumuşak telaffuz edilir, bu harften sonra sanki bir *i* ünlüsü varmış gibi görünür. *Kaf* harfi ise sert telaffuz edilir ve İngilizce *Cracow* (*Krako*) kelimesindeki /k/ ünsüzüne benzer.

Boyd, *kef* harfinin İngilizcedeki /k/ gibi telaffuz edildiğini söyler. Ona göre, telaffuz esnasında /k/ sesinin peşinden *i* sesi duyulmaktadır. *Kaf* harfi ise İngilizce *cake* kelimesindeki /c/ veya /k/ gibi telaffuz edilir.

Kef ve *kaf* harflerinin telaffuzu ile ilgili bilgilere bakıldığında, bu iki harfin farklı sesleri karşıladıkları görülmektedir. Bu metinlerde, genel olarak *kef* harfi açıklanırken peşinden bir /i/ ünlüsünün duyulduğu varsayılmıştır. Metin yazarları, *kaf* harfi için de kendi dillerinden veya başka dillerden kelime örnekleri verirler.

L = J

- l *laf* "laf", *limón* "limon" (Argenti 1533: 207)
- l *lahana* "lahana" (Molino 1641 (Tanış 1989): 45); *lagiuert* "lacivert", *leuin* "levn" (Siemieniec-Golaś 2005: 202)
- l *erler* "erler", *alim* "alım" (Meninski 1680: 26, 35)
Meninski, bu harfin Almanlar, İtalyanlar ve Fransızlarınki gibi çıkarıldığını belirtir (Tulum 2010).
- l *oghlan* "oğlan", *mezarlyk* "mezarlık", *selvi* "servi" (Carbognano 1794: 1, 22)
- l *Allah* "Allah", *olmaq* "olmak", *ladjiverd* "lacivert" (Viguiet 1790: 44, 361)
- l *bâl* "bal", *el* "el", *elli* "elli" (Jaubert 1833: 46, 57)
- l *pelîn* "pelin", *ileru* "ileri" (Bianchi 1843: 9, 471)
- l *luzoum* "luzum" (Redhouse 1846: 13)
- l *lazim* "lazım", *libas* "libas", *lisan* "lisan" (Dieterici 1854: 193)
Dieterici, *lam* harfinin Fransızcadaki /l/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Dieterici 1854: 193).
- l *doſtlik* "dostluk", *la-ik* "laik", *lala* "lala" (Vaughan 1709: 19, 50, 99)
- l *lakerdi* "lakırdı", *laal* "leal" (Dauids 1832: 3, 6)
Dauids, *lam* harfinin İngilizcedeki gibi telaffuz edildiğini söyler (Dauids 1832: 6)
- l *lezetlu* "lezzetli", *calem* "kalem", *hal* "hal" (Boyd 1842: 11)

Boyd, *lam* harfinin İngilizcedeki /l/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Boyd 1842: 11).

- l** *lahaneh* “lahana”, *topal* “topal”, *olmish* “olmuş” (Edwin 1877: 64, 68, 79)
- l** *limon* “limon”, *loutf* “lutf” (Hagopian 1907: 25, 475)
- l** *dolai* “dolay”, *lale* “lale”, *leilek* “leylek”, *liman* “liman” (Megiser 1623: 181, 393)
- l** *lazum* “lazım” (Harsany 1682 (Hazai 1983): 60)
/l/ (ﻻ) ünsüzü çeviriyazılı metinlerde *l* harfi ile gösterilmiştir.

M = م

- m** *machaás* “makas”, *malúm* “malum” (Argenti 1533: 208, 209)
- m** *madrabas* “madrabaz”, *dam* “dam”, *mahalle* “mahalle” (Molino 1641 (Siemienieć-Golař 2005): 39, 79, 126)
- m** *meskin* “miskin” (Meninski 1680: 34)
Meninski’ye göre *mim* harfi İtalyanca ve Fransızcadaki gibi okunur (Tulum 2010).
- m** *igirmi* “yigirmi” (Carbognano 1794: 14)
- m** *mana* “mana”, *aqcham* “akşam” (Viguer 1790: 44)
- m** *merdjemek* “mercemek”, *almam* “alman”, *merhamet* “merhamet” (Jaubert 1833: 26, 163, 198)
- m** *moum* “mum”, *mumkin* “mümkün” (Bianchi 1843: 269, 292)
- m** *démévî* “demevi”, *elzem* “elzem” (Redhouse 1846: 13)
- m** *mah* “mah”, *mubarek* “mübarek”, *metin* “metin” (Dieterici 1854: 194, 195)
Dieterici, *mim* harfinin Fransızcadaki /m/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Dieterici 1854: 194).
- m** *benum* “benim”, *malim* “malım”, *muhebbet* “muhabbet” (Vaughan 1709: 21, 28, 29)
- m** *hammam* “hamam”, *makramah* “makreme”, *adem* “adem” (Davids 1832: 3, 6, 9)
Davids, *mim* harfinin İngilizcedeki /m/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Davids 1832: 6).
- m** *mektoob* “mektup”, *mesroor* “mesrur” (Boyd 1842: 11)
Boyd, *mim* harfinin İngilizcedeki /m/ ünsüzüne karşılık geldiğini söyler

(Boyd 1842: 11).

- m** *maade* “maada”, *yemek* “yemek”, *adam* “adam” (Edwin 1877: 53, 66, 68)
m *mal* “mal”, *mézar* “mezar” (Hagopian 1907: 9, 475)
m *müflisem* “müflisim”, *emlak* “emlak”, *urum* “Rum”, *memleket* “memleket”
 (Megiser 1623: 83, 283, 298, 394)
m *magrip* “mağrip” (Harsany 1682 (Hazai 1983): 60)
 /m/ (Ⓜ) ünsüzü çeviriyazılı metinlerde *m* harfi ile gösterilmiştir.

N = ñ

- n** *nál* “nal”, *ne* “ne”, *necé* “neçe” (Argenti 1533 216, 217)
n *ne* “ne” (Molino 1641 (Tanış 1989): 84); *nam* “nam”, *nemli* “nemli”
 (Molino 1641 (Siemieniec-Golaś 2005): 151, 166)
n *neje* “neye”, *nic’ün* “niçin” (Meninski 1680: 53, 128)
 Meninski, bu harfin İtalyancadaki gibi söylendiğini belirtir (Tulum 2010).
n *on* “on” (Carbognano 1794: 13)
n *nour* “nur”, *amin* “amin” (Viguiet, 1790: 44)
n *neh* “ne”, *ghun* “gün”, *ben* “ben” (Jaubert 1833: 26, 51, 61)
n *ana* “ana”, *duzensyz* “düzensiz” (Bianchi 1843: 4, 483)
n *nâzir* “nazır”, *minval* “minval” (Redhouse 1846: 13)
n *natchar* “naçar”, *nam* “nam”, *nesl* “nesil” (Dieterici 1854: 205)
 Dieterici, *nun* harfinin Fransızcadaki *n* gibi telaffuz edildiğini söyler
 (Dieterici 1854: 205).
n *nola* “evet”, *yine* “yine” (Vaughan 1709: 43, 52)
n *enginar* “enginar”, *arslan* “arslan”, *ôn* “on” (Davids 1832: 6, 10, 17)
 Davids, *nun* harfinin İngilizcedeki /n/ gibi telaffuz edildiğini ifade eder
 (Davids 1832: 6).
n *inlu* “enli”, *dun* “dün”, *nerede* “nerede” (Boyd 1842: 11)
 Boyd, *nun* harfinin İngilizcedeki /n/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Boyd
 1842: 11).
n *oon* “un”, *nikriz* “gut”, *havan* “havan” (Edwin 1877: 66, 67, 68)
n *nan* “nan” (Hagopian 1907: 9)
n *ne* “ne”, *nalbantgi* “nalbant”, *nefes* “nefes” (Megiser 1623: 86, 295, 395)
n *ne* “ne” (Harsany 1682 (Hazai 1983): 34)
 /n/ (ñ) ünsüzü çeviriyazılı metinlerde *n* harfi ile gösterilmiştir.

ŋ = ڭ

İtalyanca yazılmış eserler:

- ngħ** *angħ-* “an-”, *dingħle-* “dinle-”, *songħ* “son” (Argenti 1533: 111)
- ngħ** *bangħa* “bana”, *songħra* “sonra” (Molino 1641 (Tanış 1989): 5); *angħlaigi* “anlayıcı”, *ciangħ* “çan” (Siemieniec-Golaś 2005: 32, 96)
- ng** *dongmak* “donmak” (Molino 1641 (Tanış 1989): 5, 36)
- gh** *deghis* “deniz”, *soghra* “sonra” (Siemieniec-Golaś 2005: 105, 188)
- n-** *erün-* “erin”, *an-lama* “anlama”, *ben-bejāz* “bembeyaz”, *don-uz* “domuz” (Meninski 1680: 26, 35, 39, 40)
- n-** *kojunun-* “koyunun”, *bin-* “bin”, *an-* “an-” (Carbognano 1794: 4, 15, 24)
Carbognano, bu harfi *sagħyr-kief* diye adlandırır ve bu ünsüzün Fransızcadaki gibi nazal ses olduğunu belirtir (Carbognano 1794: 623).

Fransızca yazılmış eserler:

Fransızcada bir ünsüz önünde *en* ve *an* şeklinde olduğunda /n/ ünsüzü, damak /n/’si gibi telaffuz edilir (Lèvy 1985: 5).

- n** sonra “sonra”, *bana* “bana”, *dènsiz* “densiz”, *fanfar* “sansar” (Viguiet 1790: 44, 372, 386)
- ñ** *deñiz* “deniz”, *bâbañ* “baban”, *senuñ* “senin” (Jaubert 1833: 26, 84)
Jaubert’e göre bu harf, Fransızca *Charlemagne* kelimesindeki *gn* gibi telaffuz edilir (Jaubert 1833: 26).
- ñ** *sizuñ* “sizin”, *gueuñul* “gönül” (Bianchi 1843: 299, 365)
- n** *inlémek* “inlemek”, *déniz* “deniz” (Redhouse 1846: 13)
- ñ** *añlamaq* “anlamak”, *beñzemek* “benzemek”, *biñ* “bin”, *tcheñe* “çene” (Dieterici 1854: 144, 154, 158)

İngilizce yazılmış eserler:

- ng** *bing* “bin”, *adaming* “adamın”, *atang* “atan”, *anglamak* “anlamak”, *tungmak* “donmak” (Vaughan 1709: 16, 19, 23, 79, 83)
- ngħ** *dengħiz* “deniz”, *singħec* “sinek” (Vaughan 1709: 87, 90)
- ñ** *sinek* “sinek”, *deñiz* “deniz”, *yeñi* “yeni” (Davids 1832: 6)
Davids, *sagħir-noon* diye adlandırdığı harfin Türkçeye has bir harf olduğunu, bu harfin Fransızca *son* kelimesindeki *n* ve *Charlemagne* kelimesindeki *gn* gibi telaffuz edildiğini fakat bu harfin bazen İngilizcedeki /n/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Davids 1832: 6).

- ñ** *deñiz* “deniz”, *soñra* “sonra”, *guluñ* “gülün” (Boyd 1842: 10, 11)
Boyd, damak /n/’sini ifade eden harfi *sağır nun* olarak adlandırmaktadır. Bu harfin nazal bir /n/ olduğunu ve Fransızca *mon, son* kelimelerindeki /n/ ünsüzleri gibi telaffuz edildiğini söyler (Boyd 1842: 11).
- ñ** *senuñ* “senin”, *anuñ* “onun”, *suduñuz* “sütünüz” (Edwin 1877: 39, 41)
- ñ** *dèñiz* “deniz”, *sèniñ* “senin” (Hagopian 1907: 18)

Latince yazılmış eserler:

- ng** *hairung* “hayrın”, *tangri* “tanrı”, *onung* “onun”, *banga* “bana” (Megiser 1623: 86, 91, 118)
Damak n’si İtalyanca metinlerde *ngh, ng, gh* ve *n-*; Fransızca metinlerde *n* ve *ñ*; İngilizce metinlerde *ng, ngh, ñ* ve *ñ*; Latince metinlerde ise *ng* harfleri ile gösterilmiştir.
Kef (ك) ile gösterilen ve bazı metinlerde *sağır nun* olarak adlandırılan bu damak ünsüzü, çeviriyazılı metinlerde /n/ sesinden ayırt edilmiştir. Bu ünsüz Türkçeye hastır. Davids, bu ünsüzün bazen İngilizcedeki /n/ ünsüzü gibi de telaffuz edildiğini belirtir.

P = پ

- p** *pach* “pak”, *pamúch* “pamuk”, *parmách* “parmak” (Argenti 1533: 223)
- p** *para* “para” (Molino 1641 (Tanış 1989): 28); *paha* “paha”, *pak* “pak” (Siemieniec-Golaś 2005: 54)
- p** *kalpak* “kalpak”, *kopmaduk* “kopmadık” (Meninski 1680: 27, 84)
Meninski, bu sesin İtalyan, Fransız ve Lehlerinki gibi çıkarıldığını ifade ederek, “Bu harf hiçbir zaman Almanların yaptığı gibi /b/ ile karıştırılmaz.” der (Tulum 2010).
- p** *pabucⁱ* “pabuç”, *pisⁱ* “piş-” (Carbognano 1794: 23, 73)
- p** *pèrdè* “perde”, *pèndjèrè* “pencere”, *pèrguièl* “pergel” (Viguiet 1790: 45)
- p** *pâcha* “paşa”, *qapou* “kapu”, *ïapraq* “yaprak” (Jaubert 1833: 22, 37, 40)
Jaubert, *pe* harfinin /p/’ye karşılık geldiğini belirtir (Jaubert 1833: 22):
- p** *pāpās* “papaz”, *eup-* “öp-” (Bianchi 1843: 4, 621)
- p** *péder* “peder”, *peyghamber* “peygamber” (Redhouse 1846: 9)
- p** *pechiman* “pişman”, *pek* “pek”, *peïda* “peyda” (Dieterici 1854: 152, 154)
- p** *pek* “pek”, *pacha* “paşa”, *pilav* “pilav” (Vaughan 1709: 83)
- p** *sapmamak* “sapmamak”, *kapamak* “kapamak”, *Pariz* “Paris” (Davids)

1832: 31, 32, 89)

Dauids'e göre *pe* harfi İngilizcedeki /p/ gibidir (Dauids 1832: 4).

- p** *pasha* "paşa", *para* "para", *parmac* "parmak" (Boyd 1842: 5)
Boyd, *pe* harfinin İngilizcedeki /p/ gibi telaffuz edildiğini belirtir (Boyd 1842: 5).
- p** *pek* "pek", *pederanè* "pederane", *pendejereh* "pencere" (Edwin 1877: 44, 71)
- p** *pèdèr* "peder", *sap* "sap" (Hagopian 1907: 7, 475)
- p** *para* "para", *peigamber* "peygamber", *pul* "pul" (Megiser 1623: 398, 399)
- p** *spahi* "sipahi" (Harsany 1682 (Hazai 1983): 60)
Çeviriyazılı metinlerde /p/ (پ) ünsüzü *p* harfi ile gösterilmiştir.

R = ر

- r** *rachàtt* "rahat", *rasí* "razi" (Argenti 1533: 226)
- r** *rahat* "rahat", *rusghiar* "rüzgar" (Molino 1641 (Siemieniec-Golaş 2005): 152, 162)
- r** *er* "er" (Meninski 1680: 26)
Meninski, bu harf için "Almanlar ve İtalyanlarınkı gibi bir sese sahiptir." der (Tulum 2010).
- r** *fakyr* "fakir", *Rum* "Rum", *maghrur* "mağrur" (Carbognano 1794: 2, 494, 543)
- r** *dèri* "deri", *barsaq* "bağırsak", *qouyrouq* "kuyruk" (Viguiet 1790: 13, 363, 364)
- r** *virnek* "vermek", *ghur-* "gör-", *bir* "bir" (Jaubert 1833: 24, 48, 56)
Jaubert, *re* harfinin /r/ şeklinde telaffuz edildiğini belirtir (Jaubert 1833: 23).
- r** *retchel* "reçel", *dirlik* "dirlik" (Bianchi 1843: 324, 625)
- r** *râz* "raz", *erkek* "erkek", *chumâr* "şumar" (Redhouse 1846: 11)
- r** *rast* "rast", *riza* "rıza", *renk* "renk" (Dieterici 1854: 167)
- r** *Rum* "Rum", *kerre* "kere" (Vaughan 1709: 16)
- r** *şerdar* "serdar", *Meser* "Mısır", *var* "var" (Dauids 1832: 4, 89, 90)
Dauids'e göre *re* harfi İngilizcedeki /r/ gibi telaffuz edilir (Dauids 1832: 5).
- r** *ridjia* "rica", *rahat* "rahat" (Boyd 1842: 7)
Boyd, *re* harfinin İngilizcedeki /r/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Boyd 1842: 7).
- r** *eier* "eyer", *bir* "bir", *sofra* "sofra" (Edwin 1877: 70, 76, 78)

- r *qor* “kor”, *qîr* “kır”, *yarîm* “yarım” (Hagopian 1907: 8, 475)
 r *ramazan* “Ramazan”, *Rim* “Roma” (Megiser 1623: 399, 400)
 r *eger* “eğer”, *korku* “korku” (Harsany 1682 (Hazai 1983): 40)
 /r/ (ر) ünsüzü çeviriyazılı metinlerde *r* harfi ile gösterilmiştir.

S = س

İtalyanca yazılmış eserler:

- s *saât* “saat”, *sefêr* “sefer”, *sechêr* “seher” (Argenti 1533: 227)
 s *sekiz* “sekiz” (Molino 1641 (Tanış 1989): 161); *secilme* “seçilme”, *sighil* “siğil”, *sebeb* “sebep” (Siemieniec-Golaś 2005: 55, 114, 152)
 s *sâlîfûz-zikr* “sâlîfû’-zikr”, *hemsâje* “hemsâye”, *sîm* “sim”, *sâdis* “sadis”, *châmis* “hamis” (Meninski 1680: 41, 44, 45)
 Meninski, *s* harfini *se*, *sin* ve *sad* harflerini karşılamak için kullanır. Meninski’ye göre bu harf İtalyanca ve Lehçe *s* ile *-sera*, *sarà* kelimelerinde olduğu üzere- Fransızcada kelime başlarındaki *s* gibi söylenir (Tulum 2010).
 s *sekiz* “sekiz”, *sev-* “sev-”, *siz* “siz” (Carbognano 1794: 13, 24, 47)

Fransızca yazılmış eserler:

Fransızcada *s* harfi ve *e*, *i*, *y* harflerinin önünde yer alan *c* harfi *s* gibi okunur (Lèvy 1985: III). Viguier, Jaubert ve Bianchi’de *s* harfi Türkçedeki /s/ ünsüzünü karşılamak üzere kullanılmıştır.

- s *sirkè* “sirke”, *sèl* “sel”, *seuylèsmèyè* “söyleşmeye”, *idjrasena* “icrasına” (Viguier 1790: 12, 45, 160, 355)
 s *sevmek* “sevmek”, *sekiz* “sekiz”, *sevilmek* “sevilmek” (Jaubert 1833: 24, 56, 90)
 Jaubert, *sin* harfinin Fransızcadaki /s/’ye karşılık geldiğini belirtir (Jaubert 1833: 23).
 s *kesmek* “kesmek”, *sefer* “sefer” (Bianchi 1843: 645, 680)
 s *sâlîm* “salim”, *esfel* “esfel” (Redhouse 1846: 11)
 ç *éçâs* “esas” (Redhouse 1846: 11)
 s *sal* “sal”, *sebil* “sebil”, *ser-* “ser-” (Dieterici 1854: 170)
 Dieterici, *sin* harfinin Fransızcadaki /s/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Dieterici 1854: 170).

İngilizce yazılmış eserler:

- s *sec* “köpek”, *sev-* “sev-”, *beslemec* “beslemek” (Vaughan 1709: 14, 34, 81)
- s *şiah* “siyah”, *şipar* “siper”, *şima* “sima”, *serv* “servi” (Davids 1832: 92, 93, 95, 96)
- Davids, *sin* ünsüzünün İngilizce *soon* kelimesindeki /s/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Davids 1832: 5). Davids, diğer harflerde olduğu gibi bu harfi de bazen noktalı bazen noktasız yazmıştır.
- s *ses* “ses”, *sultan* “sultan”, *serai* “saray” (Boyd 1842: 7)
- Boyd, *sin* harfinin İngilizce *bliss* kelimesindeki /ss/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Boyd 1842: 7).
- s *sevmek* “sevmek”, *sidjim* “sicim”, *siz* “siz” (Edwin 1877: 26, 71, 77)
- s *seoz* “söz”, *sémiz* “semiz”, *sért* “sert” (Hagopian 1907: 9, 474, 475)

Latince yazılmış eserler:

- s *kafas* “kafes”, *sultan* “sultan” (Megiser 1623: 89, 263)
- s *sultan* “sultan” (Harsany 1682 (Hazai 1983): 40)
- Çeviri yazılı metinlerde /s/ (س) ünsüzü s harfi ile gösterilmiştir.

Ş = ص

İtalyanca yazılmış eserler:

- s *sabách* “sabah”, *sabúr* “sabır”, *sabún* “sabun” (Argenti 1533: 227, 228)
- s *soimak* “soymak”, *sabr* “sabır” (Molino 1641 (Tanış 1641): 33, 163); *saghir* “sağır”, *sol* “sol”, *saimak* “saymak” (Siemieniec-Golaş 2005: 167, 212, 253)
- s *su* “su”, *sæhhāf* “sahaf”, *sulh* “sulh” (Meninski 1680: 29, 38, 84)
- Meninski, *sad* harfini de s ile gösterir ama *sad* harfinin *sin* harfinden daha güçlü olarak ve ışlıklı bir şekilde söylendiğini belirtir (Tulum 2010). Tulum’a göre Meninski’nin bu açıklaması *sad* harfinin Arapça kelimelerdeki söylenişiyle ilgilidir (Tulum 2010).
- s *sujun-* “suyun”, *sacⁱ* “saç”, *su* “su”, *sabah* “sabah”, *asla* “asla”, *hisar* “hisar” (Carbognano 1794: 7, 24, 51, 508, 551)
- Carbognano, *sad* harfinin daha sert söylendiğini ifade eder (Carbognano 1794: 622).

Fransızca yazılmış eserler:

- s *sohbèt* “sohbet”, *sayarlar* “sayarlar” (Viguiet 1790: 13, 52)
- s *sôrmaq* “sormak”, *savâb* “sevap”, *sol* “sol” (Jaubert 1833: 24, 196)
Jaubert, *sad* harfinin *sin* harfinden farklı olduğunu belirtir (Jaubert 1833: 24).
- s *soï* “soy”, *’asl* “asl”, *su* “su” (Bianchi 1843: 2, 3, 733)
- s *sâdir* “sadır”, *chakhs* “şahs” (Redhouse 1846: 11)
- ç *aça* “asa” (Dieterici 1854: 144)
- s *asl* “asl”, *asla* “asla”, *asylmaq* “asılmak”, *asma* “asma”, *sap* “sap” (Dieterici 1854: 144, 174)
Dieterici’ye göre *sad* harfi Fransızcadaki /s/ gibi telaffuz edilir (Dieterici 1854: 174).

İngilizce yazılmış eserler:

- ’s *’sabah* “sabah”, *’satmak* “satmak”, *’sary* “sarı” (Vaughan 1709: 91)
- s *saimak* “saymak”, *sungra* “sonra” (Vaughan 1709: 30, 42)
Vaughan *sad*, harfinin dilin üst dişlere değdirilmesiyle ve /s/’den daha baskılı okunduğunu belirtir (Vaughan 1709: 23).
- s *sari* “sarı”, *şehra* “sahra”, *şoldeh* “solda”, *şebağ* “sabah” (Davids 1832: 4, 94, 99, 100)
Davids, *sad* harfinin İngilizce /s/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Davids 1832: 5).
- s *sabah* “sabah”, *sadik* “sadık”, *soo* “su” (Boyd 1842: 8)
Boyd, *sad* harfinin *sin* harfine benzediğini söyler (Boyd 1842: 8).
- s *sonra* “sonra”, *sabah* “sabah”, *su* “soo” (Edwin 1877: 47, 69)
- s *sagh* “sağ”, *sol* “sol”, *sachaq* “saçak” (Hagopian 1907: 9, 474)

Latince yazılmış eserler:

- s *sabur* “sabır”, *sabah* “sabah” (Megiser 1623: 264, 400)
- s *safo* “sefa” (Harsany 1682 (Hazai 1983): 62)

/ş/ (ص) ünsüzü çeviriyazılı metinlerde *s* harfi ile gösterilir. Yalnızca Vaughan bazı örneklerde bu harfi *’s* şeklinde işaretler. Bu metinlerin bazılarında *sad* harfinin *sin* harfinden farklı bir harf olduğuna dair açıklamalar bulunsa da iki harfin de Latin harfleri ile karşılığının aynı olduğu görülür.

§ = ث

İtalyanca yazılmış eserler:

- s *séur* “sevr, boğa burcu” (Argenti 1533: 233)
- s *müselles* “müselles”, *eser* “eser” (Molino 1641 (Tanış 1989): 280)
- s *selāset* “selase”, *ispāt* “ispat”, *eser* “eser”, *isr* “isr”, *esnā* “esna”, (Meninski 1680: 42)
- Meninski, sözlüğünde bu harfi *s* ile göstermiştir: *isābet* “isabet”, *āsār* “āsār”, *ehādīs* “ehadis”, *teswie* “tesviye” (Meninski 1680: 51, 70, 1071). Meninski’nin değerlendirmesine göre, Arapçada *peltek se* harfinin temsil ettiği peltek ses /th/ Türkçede ortak konuşma dilinde yer bulmamıştır; ancak bu ses *tecvid* bilenlerce, özellikle *Kur’an* okurken gerçek değerleriyle, dilin diş arasına sokulmasıyla çıkarılır (Tulum 2010).
- t *tült* “süls”, *telvis* “telvis” (Carbognano 1794: 15, 533)
- s *Ösmanly* “Osmanlı” (Carbognano 1794: 624)
- Carbognano, *peltek s* ünsüzünün /s/ sesini verdiğini belirtir (Carbognano 1794: 622).

Fransızca yazılmış eserler:

- s *ba-is* “bais”, *sévab* “sevap” (Viguiet 1790: 365, 366)
- s *esvāb* “esvap” (Jaubert 1833: 23)
- Jaubert’e göre *peltek se* harfi /s/ şeklinde telaffuz edilir (Jaubert 1833: 23).
- s *kesret* “kesret”, *sebāt* “sebat” (Bianchi 1843: 6, 733)
- ç *çābit* “sabit” (Redhouse 1846: 9)
- c *cevr* “sevr” (Redhouse 1846: 9)
- s *gays* “gays (yağmur)” (Redhouse 1846: 9)
- Redhouse, bu harfin farklı bir harf olduğunu söyler ve bu harfin geçtiği kelimeleri yukarıda görüldüğu gibi ç, c ve s harfleri ile gösterir.
- s *esna* “esna”, *esmar* “meyveler”, *te’esir* “tesir”, *sani* “sani” (Dieterici 1854: 140, 154, 157)
- ç *qaçaba* “kasaba”, *qaşçab* “kasap” (Dieterici 1854: 186)
- Dieterici, bu harfin /ç/ veya /s/ gibi okunduğunu belirtir (Dieterici 1854: 157).

İngilizce yazılmış eserler:

- s *esna* “esna” (Vaughan 1709: 42)
- s *ķusar / ķuthar* “kevser”, *eswab* “esvap” (Davids 1832: 4)

Davids'e göre bu harf İngilizcedeki /s/ gibidir ve /th/ şeklinde de telaffuz edilir (Davids 1832: 4).

s *esvab* “esvap”, *masal* “masal”, *ispat* “ispat” (Boyd 1842: 5)

Boyd, *peltek se* harfinin İngilizcedeki /s/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Boyd 1842: 5).

s *esvab* “esvap” (Edwin, 1877: 42, 65)

s *sabit* “sabit”, *èmsal* “emsal” (Hagopian 1907: 7)

Hagopian, bu harfin /s/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Hagopian 1907: 7)

Latince yazılmış eserler:

t *otmanli* “Osmanlı” (Megiser 1623: 263)

s *abes* “abes”, *sabit* “sabit” (Megiser 1623: 359, 400)

Arapçaya has bir ünsüz olan /s/ (ث) ünsüzü çeviriyazılı metinlerde genel olarak *s*, az olarak da *t*, *ç* ve *c* harfleri ile gösterilmiştir. *Sin*, *sad* ve *peltek se* harfleri çeviriyazılı metinlerde genel olarak *s* harfi ile gösterilmiştir.

Bu üç harfin telaffuzu ile ilgili olarak da farklı açıklamalar vardır. Meninski'ye göre *sin* harfi Fransızca kelime başındaki *s* gibi; *sad* harfi *sin* harfinden daha güçlü olarak ve ıslıklı bir şekilde söylenir. Tulum, Meninski'nin bu açıklamasının *sad* harfinin Arapça kelimelerdeki söylenişiyile ilgili olduğu düşüncesindedir. *Peltek se* harfinin temsil ettiği peltek ses /th/ ise Türkçede ortak konuşma dilinde yoktur (Tulum 2010).

Jaubert, *sin* harfinin Fransızcadaki /s/'ye karşılık geldiğini, *sad* harfinin *sin* harfinden farklı olduğunu, *peltek se* harfinin ise /s/ şeklinde telaffuz edildiğini ifade eder.

Dieterici, *sin* harfinin Fransızcadaki /s/ gibi telaffuz edildiğini, *sad* harfinin Fransızcadaki /s/ gibi telaffuz edildiğini, *peltek se* harfinin ise /ç/ veya /s/ gibi okunduğunu belirtir.

Vaughan, *sad* harfinin dilin üst dişlere değdirilmesiyle ve /s/'den daha baskılı olduğunu söyler.

Davids, *sin* harfinin İngilizce *soon* kelimesindeki /s/ gibi, *sad* harfinin İngilizce /s/ gibi telaffuz edildiğini, *peltek se* harfinin İngilizcedeki /s/ gibi olduğunu söyler fakat bu harfin /th/ şeklinde de telaffuz edildiğini ifade eder.

Boyd, *sin* harfinin İngilizce *bliss* kelimesindeki /ss/ gibi telaffuz edildiğini, *sad* harfinin *sin* harfine benzediğini, *peltek se* harfinin İngilizcedeki /s/ gibi telaffuz edildiğini söyler.

Hagopian, *peltek se* harfinin /s/ gibi telaffuz edildiğini söyler.

Çeviriyazılı metin yazarları bu üç harfin üç ayrı sesi karşıladıklarını bildirirler. *Sad* harfi ile yazılan /s/ ünsüzünün daha güçlü telaffuz edilmesi Tulum'un belirttiği gibi Arapça kelimeler için mümkün olmalıdır, ancak bu dar bir çevre için söz konusudur. O çevre de olsa olsa Arapça tecvid eğitim almış insanlardan oluşur. Çünkü, bazı çeviriyazılı metin yazarları da telaffuz bakımından *sin* ve *sad* harflerinin karşıladığı sesler arasında bir fark olmadığını söylemişlerdir. *Peltek se* ünsüzü, büyük oranda /s/ ünsüzü gibi telaffuz edilmektedir.

Ş = ش

İtalyanca yazılmış eserler:

İtalyancada *sc* harflerinden sonra (*e, i, ia, io, iu*) gelirse Türkçedeki gibi /şe/, /şi/, /şal/, /şo/ okunur (Gültekin 2005: 8). Argenti ve Molino bu kurala bağlı kalarak *sc* harfleri ile /ş/ ünsüzünü göstermişlerdir. Molino'da bazen *s* harfi /ş/ ünsüzünü karşılamıştır. Meninski ve Carboğnano ise *s'* harfiyle /ş/ ünsüzünü göstermişlerdir.

- sc** *sciacchitt* “şahit”, *sciahir* “şair”, *scen* “şen” (Argenti, 1533: 239)
- sc-** *sc-irin* “şirin”, *isc-tah* “ıştah” (Molino 1641 (Tanış 1989): 9, 29); *sc-isc* “şış”, *iasc* “yaş” (Siemieniec-Golaś 2005: 65)
- s** *sacrab* “şarap”, *esek* “eşek” (Molino 1641 (Tanış 1989): 9, 33); *kiosk* “köşk” (Siemieniec-Golaś 2005: 82)
- s'** *c'esim* “çeşm”, *siekieſte* “şikeste”, *chos'* “hoş” (Meninski 1680: 40, 41)
- Meninski, noktalı ya da aksanlı bu işareti Türkçenin *şin* harfini belirtmek için Lehçe'den ödünç aldım” der ve bu işaretle ilgili şu açıklamayı yapar: “Fransızlar bu harf yerine *ch* kullanırlar: *cheual*. İtalyanlar her zaman *sc* (*scemare*) Almanlar doğru olarak *sch* (*schade*), Lehler de daha hafifçe söylenen kendi /s'/leri için bu harfi kullanırlar. Ben de harf tasarrufu sağlamak için bunu seçtim.” (Tulum).
- s'** *ates'* “ateş”, *ş'u* “şu” (Carboğnano 1794: 3, 619)

Fransızca yazılmış eserler:

Fransızcada *ch* harfleri /ş/ okunur (Lèvy 1985: III). Fransızca yazılan metinlerde de *ch* harfi /ş/ ünsüzünü göstermektedir.

- ch** *tach* “taş”, *eulmuch* “ölmüş”, *chikiayèt* “şikâyet”, *yach* “yaş” (Viguiet 1790: 13, 29, 42, 357)
- ch** *chehr* “şehir”, *tâch* “taş”, *bech* “beş”, *kechkèh* “keşke” (Jaubert 1833: 24, 56, 104)

Jaubert'e göre, *şın* harfi Fransızca *cheval* kelimesindeki /ch/ gibi telaffuz edilir (Jaubert 1833: 23).

- ch** *charqy* “şarki” (Bianchi 1843: 238)
ch *châh* “şah”, *échref* “eşref” (Redhouse 1846: 11)
ch *icharet* “işaret”, *ichitmek* “işitmek”, *achagha* “aşağıya”, *ichlenmek* “işlenmek”, *shahid* “şahit” (Dieterici 1854: 143, 144)
 Dieterici, *şın* harfinin Fransızca /ch/'ye karşılık geldiğini söyler (Dieterici 1854: 172).

İngilizce yazılmış eserler:

İngilizcede *sh* harfleri /ş/ gibi okunur (Gültekin 2005: 6). İngilizce yazılan eserlerde *sh* harfleri Türkçedeki /ş/ ünsüzünü gösterir.

- sh** *sevi]h* “seviş”, *shahid* “şahit”, *ak]ham* “akşam” (Vaughan 1709: 14, 15, 16, 77)
sh *shimdi* “şimdi”, *karshu* “karşı”, *pasha* “paşa” (Davids 1832: 4, 100, 103, 107)
 Davids, *şın* harfinin İngilizce *shall* kelimesindeki /sh/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Davids 1832: 5).
sh *shimshek* “şimşek”, *shisheh* “şişe”, *sherab* “şarap” (Boyd 1842: 8)
 Boyd, *şın* harfinin İngilizcedeki /sh/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Boyd 1842: 5).
sh *shashmishim* “şaşmışım”, *shoobeh* “şüphe”, *fildishi* “fildişi” (Edwin 1877: 42, 66, 67)
sh *ish* “iş”, *shan* “şan”, *ashkhané* “aşhane” (Hagopian 1907: 9, 475, 477)

Latince yazılmış eserler:

- sch** *schah* “şah”, *hemi]che* “hemişe”, *leschker* “leşker”, *be]ch* “beş”, *baschum* “başım” (Megiser 1623: 84, 93, 115, 119)
s *sey* “şey” (Harsany 1682 (Hazai 1983): 38)
 /ş/ (ش) ünsüzü çeviriyazılı metinlerde yazarların dillerindeki /ş/ ünsüzünü karşılayan harflerle gösterilmiştir.

T = ت

İtalyanca yazılmış eserler:

- t** *tech* “tek”, *tel* “tel”, *tes* “tez” (Argenti 1533: 244, 245)
t *nasijet* “nasihat”, *otmek* “ötmek”, *tellal* “tellal” (Molino 1641 (Tanış

1989): 179, 198, 233)

- t** *bakty* “baktı”, *c’aghyrtmak* “çağırtmak”, *g’etmek* “gitmek” (Meninski 1680: 112, 123)
- t** *bit-* “bit-”, *jat-* “yat-” (Carbognano 1794: 72, 73)

Fransızca yazılmış eserler:

- t** *titrèmek* “titremek” (Viguiet 1790: 45)
- t** *temâm* “tamam”, *it-* “et-”, *et-* “et-” (Jaubert 1833: 23, 162)
- Jaubert, *te* harfinin /t/ şeklinde telaffuz edildiğini belirtir (Jaubert 1833: 23).
- t** *orta* “orta”, *atmadja* “atmaca” (Bianchi 1834: 625)
- t** *tâzé* “taze”, *toz* “toz” (Redhouse 1846: 9)
- t** *tadj* “tac”, *takht* “taht”, *tedris* “tedris” (Dieterici 1854: 154)
- Dieterici, *te* harfinin Fransızcadaki /t/ gibi okunduğunu ifade eder (Dieterici 1854: 154).

İngilizce yazılmış eserler:

- t** *aldatmak* “aldatmak”, *ust* “üst” (Vaughan 1709: 31, 46)
- t** *timsah* “timsah”, *iltidgia* “iltica”, *rast* “rast” (Davids 1832: 4, 112)
- Davids, *te* harfinin İngilizcedeki /t/ gibi telaffuz edildiğini belirtir (Davids 1832: 4). Davids, *te* harfini /t/ ile, *tı* harfini /t/ ile göstermektedir fakat bunları bazen birbirine karıştırmaktadır.
- t** *toofenk* “tüfek”, *tarikh* “tarih”, *turky* “türkü” (Boyd 1842: 5)
- Boyd, *t* harfinin İngilizcedeki /t/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Boyd 1842: 5).
- t** *atesh* “ateş”, *kibrit* “kibrit”, *tenekeh* “teneke” (Edwin 1877: 66, 68, 71)
- t** *tatar* “Tatar”, *git* “git”, *tél* “tel” (Hagopian 1907: 7, 486)

Latince yazılmış eserler:

- t** *iradet* “iradet”, *tekerlik* “tekerlek”, *tepe* “tepe”, *terlemek* “terlemek” (Megiser 1623: 96, 407)
- t** *bütün* “bütün” (Harsany 1682 (Hazai 1983): 34)
- /t/ (ت) ünsüzü çeviriyazılı metinlerde *t* harfi ile gösterilmiştir.

T = ط

İtalyanca yazılmış eserler:

- t *taráf* “taraf”, *tasc* “taş” (Argenti, 1533: 243, 244)
- t *chata* “hata”, *top* “top”, *taleh* “talih” (Molino 1641 (Tanış 1989): 121, 164, 287)
- t *tapmak* “tapmak” (Meninski 1680: 267)
- Meninski, *t* harfinin Arapçadaki ses değeriyle ilgili şu açıklamayı yapar: “Bu harfin neredeyse /th/ imiş gibi, ya da iki *t* /tt/ söyleniyormuş gibi üst dişleri kuvvetle vurarak daha güçlü bir şekilde ve soluklu bir sesle söylenmesi doğru olur.” der. Meninski’ye göre bu harf, Türkçenin kendi kelimelerinde /d/ sesini verir (Tulum 2010).
- t *tavuk* “tavuk”, *taş*- “taş-”, *taraf* “taraf”, *Malta* “Malta” (Carbognano 1794: 22, 71, 535, 558)

Fransızca yazılmış eserler:

- t *toz* “toz”, *tach* “taş” (Viguiet 1790: 11, 12)
- t *top* “top”, *tout* “tut-”, *taraf* “taraf”, *faqat* “fakat” (Jaubert 1833: 24, 191, 200)
- Jaubert, *t* harfinin /t/ gibi telaffuz edildiğini belirtir (Jaubert 1833: 24).
- th *ibthāl* “iptal”, *thorba* “torba”, *mathraqtchi* “matrakçı” (Bianchi 1843: 5, 141, 647)
- t *tāli* “tali”, *sultān* “sultan”, *zabt* “zabt” (Redhouse 1846: 12)
- th *thap*- “tap-”, *thach* “taş”, *tagh* “dağ”, *thopraq* “toprak” (Dieterici 1854: 176, 177)

İngilizce yazılmış eserler:

- t *tutmak* “tutmak”, *tatmak* “tatmak”, *ta[h]* “taş” (Vaughan 1709: 29, 92)
- t *ṭibb* “tıp”, *ḥaṭ* “hat”, *baṭi* “batı”, *minṭakah* “mıntıka”, *ṭuṭi* “tuti” (Davids 1832: 4, 122, 123, 133).
- Davids, *t* harfinin genellikle İngilizcedeki /t/ gibi telaffuz edildiğini belirtir (Davids 1832: 5).
- t *toozac* “tuzak”, *talsiz* “talihsiz”, *tootoo* “papağan” (Boyd 1842: 8)
- Boyd, *t* harfinin İngilizcedeki /t/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Boyd 1842: 8).
- t *tashra* “taşra”, *tash* “taş”, *taook* “tavuk” (Edwin 1877: 47, 70, 76)
- t *top* “top”, *tavouq* “tavuk”, *topraq* “toprak” (Hagopian 1907: 9, 476, 479)

- t** *lutf* “lutf”, *toprak* “toprak”, *tutan* “tutan”, *tarak* “tarak”, *tauk* “tavuk” (Megiser 1623: 87, 112, 255, 406)
- t** *tut-* “tut-” (Harsany 1682 (Hazai 1983): 34)
- /t/ (ط) ünsüzü çeviriyazılı metinlerde *t* ile gösterilmiştir. Metin yazarlarından Dieterici ve Bianchi *te* ile *ti* harfini farklı işaretlerle göstermişlerdir. Fakat, *ti* harfi ile ilgili açıklama yapan yazarlar, bu harfin *te* harfinden farklı telaffuz edildiğine dair bilgi vermezler.

V = ڤ

- v** *vadá* “vade”, *vact* “vakit”, *villaét* “vilayet” (Argenti 1533: 254, 255, 256)
- u** *uafir* “vafir”, *uar* “var”, *ue* “ve” (Argenti 1533: 254, 255)
- v** *vaka* “vaka”, *varak* “varak”, *viran* “viran” (Molino 1641 (Siemieniec-Golaś 2005): 66, 92, 172)
- u** *auret* “avrat” (Molino 1641 (Tanış 1989): 2); *visc-ne* “vişne”, *eu* “ev”, *seu-* “sev-” (Molino 1641 (Siemieniec-Golaś 2005): 115, 162, 212)
- w** *war-* “var-”, *sewiği* “sevici”, *mürüwwet* “mürüvvet”, *wāfir* “vafir” (Meninski 1680: 32, 33, 36, 125)
- v** *vezir* “vezir”, *deve* “deve”, *evvel* “evvel” (Carbognano 1794: 3, 6, 510)
- v** *vour* “vur”, *vilayèt* “vilayet”, *arnavoud* “Arnavut” (Viguiet 1790: 20, 45, 357)
- u** *eu* “ev” (Viguiet 1790: 12)
- v** *sev-* “sev-”, *vir-* “ver-”, *Venedik* “Venedik” (Jaubert 1833: 48, 207, 215)
- u** *neubet* “nevbet” (Jaubert 1833: 199)
- w** *wour-* “vur-”, *âwâz* “avaz”, *wah* “vah”, *we* “ve”, *war* “var” (Jaubert 1833: 49, 54, 209, 212, 214)
- v** *vāh* “vah”, *devid* “divit”, *divār* “duvar” (Bianchi 1843: 39, 565, 611)
- v** *vir-* “ver-”, *evla* “evla” (Redhouse 1846: 14)
- v** *vady* “vadi”, *varlyq* “varlık”, *vefa* “vefa” (Dieterici 1854: 207)
- Dieterici, *vav* harfinin Fransızcadaki /v/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Dieterici 1854: 207).
- v** *var* “var”, *ve* “ve” (Vaughan 1709: 27, 44)
- v/w** *wasit* “vasit”, *vai* “vay”, *aiva* “ayva” (Davids 1832: 6, 138)
- Davids, *vav* harfinin /w/ veya /v/ gibi telaffuz edildiğini belirtir (Davids 1832: 6).
- v** *evvel* “evvel”, *sev-* “sev-”, *valideh* “valide” (Boyd 1842: 14, 17)

- v *evvel* “evvel”, *deveh* “deve”, *halva* “helva”, *vidaa* “veda” (Edwin 1877: 47, 64, 75)
- w *yawash* “yavaş” (Edwin 1877: 48)
- v *var* “var” (Hagopian 1907: 36)
- u *seu-* “sev-”, *teuhidum* “tevhidim”, *vach* “vah”, *vermek* “vermek” (Megiser 1623: 84, 91, 202, 410)
- v *var* “var” (Harsany 1682 (Hazai 1983): 40)
- /v/ (و) ünsüzü, çeviriyazılı metinlerde *v*, *u* ve *w* harfleri ile gösterilmiştir.

Y = ɟ

İtalyanca yazılmış eserler:

İtalyan alfabesinde *y* harfi yoktur, bazı kelimelerde *j* harfi /y/ sesini karşılar (Tanış 1981: 1). İtalyanca yazılan metinlerde de *j* harfi /y/ ünsüzünü karşılamaktadır.

- j *ja* “ya”, *jabán* “yaban”, *jachni* “yahni” (Argenti 1533: 255, 256)
- j *minasibetijlhe* “münasebetiyle”, *sijr* “seyr”, *bijk* “bıyık” (Molino 1641 (Tanış 1989): 36, 149)
- i *iurak* “yürek” (Molino 1641 (Tanış 1989): 36); *ai* “ay”, *iel* “yel”, *ianlisc* “yanlış” (Siemieniec-Golaś 2005: 98, 105, 155)
- j *eju* “iyi”, *jakadan* “yakadan”, *jūsüf* “Yusuf”, *jüz* “yüz” (Meninski 1680: 27, 28, 40, 42)
- i *iazu* “yazı”, *iedy* “yedi”, *iokardaghy* “yukardaki” (Meninski 1680: 34, 42, 52)
- j *ajàk* “ayak”, *jumruk* “yumruk”, *jüksek* “yüksek”, *jüz* “yüz”, *soj-* “soy-” (Carbognano 1794: 3, 5, 14)

Fransızca yazılmış eserler:

- y *keuylu* “köylü”, *atayem* “atayım”, *ayaq* “ayak” (Viguiet 1790: 12, 17, 45)
- ï *ai* “ay”, *ian-* “yan-”, *keif* “keyf”, *ioqaru* “yokaru” (Jaubert 1833: 190, 192)
- i *âlai* “alay” (Jaubert 1833: 29, 190)
- ï *iaqmaq* “yakmak”, *deriä* “derya”, *ïänidji* “yanıcı” (Bianchi 1843: 3, 57, 297)
- y *yaprak* “yaprak”, *meyménet* “meymenet” (Redhouse 1846: 16)
- ï *ïapmaq* “yapmak”, *ïaramaz* “yaramaz”, *ïaz* “yaz” (Dieterici 1854: 210)

İngilizce yazılmış eserler:

- y** *yeddy* “yedi”, *ya* “ya”, *eyu* “iyi”, *yeghen* “yeğen” (Vaughan 1709: 16, 19, 101)
- ï** *gaïbet* “gıybet”, *oïle* “öğle”, *alai* “alay” (Vaughan 1709: 21, 42, 77)
- y** *yaküt* “yakut”, *yeldiz* “yıldız”, *yil* “yel”, *yaghmur* “yağmur” (Davids 1832: 6, 122)
- i** *kuirukli* “kuyruklu”, *boia* “boya” (Davids 1832: 122, 124)
Davids, *ye* harfinin İngilizce *feel* kelimesindeki *ee*; *happy* kelimesindeki *y* gibi telaffuz edildiğini; bu harfin İtalyanca ve Fransızcada ise *i* harfine karşılık geldiğini belirtir (Davids 1832: 6).
- y** *yok* “yok”, *yarem* “yarım”, *yemek* “yemek” (Edwin 1877: 39, 65, 66)
- i** *olaidum* “olaydım”, *peinir* “peynir” (Edwin 1877: 36, 64)
- y** *yarîm* “yarım” (Hagopian 1907: 36)

Latince yazılmış eserler:

- j** *jokdur* “yoktur”, *ja]ukdur* “yazıktır”, *je* “ye”, *jarun* “yarın”, *yurek* “yürek” (Megiser 1623: 84, 90, 92, 112)
- i** *buiruk* “buyruk”, *airikdur* “ayrıktır”, *iogurt* “yoğurt”, *iolgi* “yolcu” (Megiser 1623: 84, 88, 386)
- i** *aip* “ayıp” (Harsany 1682 (Hazai 1983): 34)
- j** *jaian* “yayan” (Harsany 1682 (Hazai 1983): 44)
/y/ (ç) ünsüzü, İtalyanca yazılmış metinlerde *j* ve *i*, Fransızca yazılmış metinlerde *ï* ve *y*, İngilizce yazılmış metinlerde *y* ve *ï*, Latince yazılmış metinlerde *j* ve *i* ile gösterilmiştir.

Z = j

İtalyanca yazılmış eserler:

- x** *xabún* “zebun”, *xácci* “zaç” (Argenti 1533: 265)
- s** *kasanilmisc* “kazanılmış” (Molino 1641 (Tanış, 1989): 9); *tus* “tuz” (Siemieniec-Golaś 2005: 43)
- sz** *szengir* “zincir”, *szadhe* “ziyade” (Molino 1641 (Tanış 1989): 48, 281)
- z** *zemân* “zaman”, *giüzel* “güzel” (Meninski 1680: 34, 146)
- z** *düz* “düz”, *uzun* “uzun” (Carbognano 1794: 10)
Carbognano *ze* harfinin Fransızcadaki gibi telaffuz edildiğini söyler ve bu sesi *z* ile gösterir (Carbognano 1794: 622).

Fransızca yazılmış eserler:

- z** *qazanmaq* “kazanmak”, *zahid* “zahit” (Viguiet 1790: 45, 358)
- z** *zenghîn* “zengin”, *zulf* “zülûf”, *az* “az” (Jaubert 1833: 24, 193)
Jaubert, *ze* harfinin Fransızca *zele* kelimesindeki /z/ gibi telaffuz edildiğini belirtir (Jaubert 1833: 24).
- z** *tchizgui* “çizgi”, *zavâl* “zeval” (Bianchi 1834: 14, 57)
- z** *zânou* “zanu”, *ezber* “ezber”, *âz* “az” (Redhouse 1846: 11)
- z** *zeban* “zeban”, *zeman* “zaman”, *zenbil* “zenbil” (Dieterici 1854: 169)
Dieterici’ye göre *ze* harfi Fransızcadaki /z/ gibi telaffuz edilir (Dieterici 1854: 169).

İngilizce yazılmış eserler:

- z** *zahmett* “zahmet”, *za-im* “zeamet sahibi” (Vaughan (Gilson), 1709: 226)
- ž** *bažar* “pazar”, *žengi* “zenci”, *topuž* “topuz” (Davids 1832: 117, 143, 144)
Davids, *ze* harfinin İngilizcedeki gibi olduğunu söyler (Davids 1832: 5):
- z** *zindan* “zindan”, *zenguin* “zengin”, *zeitoon* “zeytin” (Boyd 1842: 7)
Boyd, *ze* harfinin *zel* gibi telaffuz edildiğini söyler (Boyd 1842: 7).
- z** *azar azar* “azar azar”, *yuz* “yüz”, *booz* “buz” (Edwin 1877: 45, 51, 67)
- z** *gèz* “gez” (Hagopian 1907: 8)

Latince yazılmış eserler:

- s** *giosum* “gözüm”, *pasar* “pazar” (Megiser 1623: 88, 92)
- z** *zeman* “zaman”, *ziyan* “ziyan” (Megiser 1623: 412)
- z** *zeval* “zeval” (Harsany 1682 (Hazai 1983): 40)
/z/ (j) ünsüzü İtalyanca metinlerde *x*, *s*, *sz* ve *z*; Fransızca metinlerde *z*; İngilizce yazılmış metinlerde *z* ve *ž*; Latince metinlerde *s* ve *z* ile gösterilmiştir.

Z = ž**İtalyanca yazılmış eserler:**

- x** *xére* “zerre”, *xilcchadé* “zilkade” (Argenti 1533: 267)
- d** *madúr* “mazur” (Argenti 1533: 111)
- s** *leset* “lezzet” (Molino 1641 (Siemieniec-Golaś 2005): 27)

- sz** *szem* “zem” (Molino 1641 (Siemieniec-Golaş 2005): 66)
- z** *zũ* “zũ” (Meninski 1680: 37)
- z** *mezhebsiz* “mezhepsiz” (Carbognano 1794: 28)
Carbognano *zel* harfinin Fransızcadaki gibi telaffuz edildiğini söyler ve bu sesi *z* ile gösterir (Carbognano 1794: 622).

Fransızca yazılmış eserler:

- z** *zemm* “zem” (Viguiet 1790: 361)
- z** *zalika* “zalike” (Jaubert 1833: 23)
Jaubert, *zel* harfinin /z/ şeklinde telaffuz edildiğini belirtir (Jaubert 1833: 23).
- z** *mezellet* “alçaklık”, *zevq* “zevk” (Bianchi 1843: 5, 39)
- z** *zât* “zat”, *nâfiz* “nafiz”, *lêziz* “leziz” (Redhouse 1846: 11)
- z** *izn* “izin”, *zat* “zat”, *zıkr* “zıkr” (Dieterici 1854: 142, 167)
Dieterici, *zel* harfinin Fransızcadaki /z/ gibi telaffuz edildiğini ifade eder (Dieterici 1854: 167).

İngilizce yazılmış eserler:

- z** *mazúr* “gemi” (Vaughan (Gilson), 1709: 187)
- z** *zerreh* “zerre”, *Dgemazi el evvel* “Cemaziyülevvel”, *Zi'lkadeh* “Zilkadde” (Davids 1832: 5, 118, 119)
Davids, *zel* harfinin İngilizcedeki /z/ gibi olduğunu belirtir ama pek çok Arapça kelime bu harfin İngilizce *then* kelimesindeki *th* gibi /dh/ şeklinde telaffuz edildiğini kaydeder (Davids 1832: 5).
- z** *zem* “zem”, *zevk* “zevk” (Boyd 1842: 6, 7)
Boyd, *zel* harfinin İngilizcedeki /z/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Boyd 1842: 6).
- z** *zem* “zem”, *zevk* “zevk” (Edwin 1877: 64, 69)
- z** *zèrrè* “zerre” (Hagopian 1907: 8)
Hagopian, bu harfin /z/ gibi telaffuz edildiğini belirtir (Hagopian 1907: 8)
/z/ (z) ünsüzü İtalyanca metinlerde *x*, *d*, *sz* ve *z*; Fransızca ve İngilizce metinlerde *z* ile gösterilmiştir.

Ž = ض

İtalyanca yazılmış eserler:

- x** *xappt* “zabt”, *xarár* “zarar”, *xarb* “darb” (Argenti 1533: 266)

- d** *chadér* “hazır”, *hadrat* “hazret” (Argenti 1533: 178)
- s** *mares* “maraz” (Molino 1641 (Tanış 1989): 60); *sapt* “zabt”, *sarb* “darp” (Siemieniec-Golaś 2005: 31, 83)
- sz** *szapt* “zapt” (Molino 1641 (Tanış 1989): 73); *szyafet* “ziyafet” (Siemieniec-Golaś 2005: 69)
- z** *efzæl* “efdal”, *bejāz* “beyaz”, *hæzret* “hazret” (Meninski 1680: 33, 38, 145)
- z** *maràz* “maraz”, *kady* “kadı”, *bejaz* “beyaz” (Carbognano 1794: 2, 6, 22)
Carbognano *dad* harfinin Fransızcadaki gibi telaffuz edildiğini, sert bir ünsüz olduğunu belirtir ve bu sesi *z* ile gösterir (Carbognano 1794: 622).

Fransızca yazılmış eserler:

- z** *bèyaz* “beyaz”, *zabt* “zabt” (Viguiet 1790: 362, 369)
- z** *ziâfet* “ziyafet”, *râzi* “razi” (Jaubert 1833: 24)
Jaubert’e göre *dad* harfi /z/ gibi telaffuz edilir (Jaubert 1833: 24).
- z** *zabth* “zabt”, *havouz* “havuz” (Bianchi 1843: 2, 103)
- z** *zarar* “zarar”, *fâzil* “fazıl”, *nabz* “nabz” (Redhouse 1846: 12)
- z** *yhzar* “ihzar”, *zabth* “zabt”, *zarar* “zarar” (Dieterici 1854: 141, 176)
Dieterici, *dad* harfinin Fransızcadaki /z/’den biraz daha kuvvetli telaffuz edildiğini belirtir (Dieterici 1854: 176).

İngilizce yazılmış eserler:

- z** *ramazan* “ramazan”, *zarar* “zarar” (Vaughan 1709: 88, 89)
Vaughan, *dad* harfinin dilin üst dişlere değdirilmesiyle ve /z/’den daha baskılı telaffuz edildiğini söyler (Vaughan 1709: 23). Vaughan, *dad* harfinin *ze* harfinden daha farklı telaffuz edildiğini söylese de *zarar* kelimesini *ze* maddesi içinde incelemiştir.
- z** *zerer* “zarar”, *Ramazān* “Ramazan”, *užev* “uzuv”, *kazi* “kadı” (Davids 1832: 4, 117, 125, 131)
Davids, *dad* harfinin İngilizce /z/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Davids 1832: 5).
- z** *zabyth* “zabıt”, *bazy* “bazı”, *hazir* “hazır” (Boyd 1842: 8)
Boyd, *dad* harfinin /z/ gibi telaffuz edildiğini söyler (Boyd 1842: 8).
- d** *darb* “darp”, *efdæl* “efdal” (Redhouse 1846: 12)
- z** *huzret* “hazret” (Edwin 1877: 21)
- z** *razee* “razi”, *zaptiyè* “zaptiye” (Hagopian 1907: 9)

Hagopian, bu harfin /z/ gibi telaffuz edildiğini söyler. Ona göre bu harf bazı kelimelerde /d/ olarak telaffuz edilir (Hagopian 1907: 9)

d *qadî* “kadı”, *khîdîr* “hıdır” (Hagopian 1907: 9)

z *zarar* “zarar” (Harsany 1682 (Hazai 1983): 44)

/z/ (ض) harfi İtalyanca metinlerde *x*, *d*, *s*, *sz* ve *z*; Fransızca metinlerde *z*; İngilizce yazılmış metinlerde *z* ve *d* ile gösterilmiştir.

Z = ظ

İtalyanca yazılmış eserler:

x *xulûm* “zulüm” (Argenti 1533: 268)

d *nadâr* “nazar” (Argenti 1533: 111)

t *lactá* “lahza” (Argenti 1533: 111)

s *hauisa* “hafıza” (Molino 1641 (Tanış 1989): 141)

sz *naszar* “nazar” (Siemieniec-Golaş 2005: 53)

z *zulm* “zulm” (Meninski 1680: 72)

z *zerafet* “zerafet”, *hazz* “haz” (Carbognano 1794: 493, 564)

Carbognano *zı* harfinin Fransızcadaki gibi telaffuz edildiğini ama daha güçlü söylendiğini belirtir ve bu sesi /z/ ile gösterir (Carbognano 1794: 622).

Fransızca yazılmış eserler:

z *zalem* “zalim”, *zarif* “zarif” (Viguiet 1790: 361, 378)

z *zâhir* “zahir”, *zerafet* “zahir” (Jaubert 1833: 25, 493)

Jaubert’e göre *zı* harfi /z/ gibi telaffuz edilir (Jaubert 1833: 25).

z *nizâm* “nizam” (Bianchi 1843: 2)

z *zalîl* “zalil”, *mazloun* “mazlum” (Redhouse 1846: 12)

z *zafer* “zafer”, *zoulm* “zulm”, *zann* “zan” (Dieterici 1854: 178)

Dieterici, *zı* harfinin Fransızcadaki /z/ gibi telaffuz edildiğini belirtir (Dieterici 1854: 178).

İngilizce yazılmış eserler:

z *hafiz* “hafız”, *zahir* “zahir” (Vaughan 1709: 29, 89)

z *zerif* “zarif” (Davids 1832: 4)

Davids, *zı* harfinin *ze*, *zel* ve *dad* harfleri ile aynı sesi karşıladığını söyler (Davids 1832: 5).

- z** *zalim* “zalim”, *zafer* “zafer”, *zan* “zan” (Boyd 1842: 8, 9)
Boyd, *zı* harfinin *zel* gibi telaffuz edildiğini söyler (Boyd 1842: 8).
- z** *zahir* “zahir” (Edwin 1877: 42, 50)
- z** *zalim* “zalim” (Hagopian 1907: 9)
Hagopian, *zı* harfinin /z/ gibi telaffuz edildiğini belirtir (Hagopian 1907: 9).
/z/ (ظ) harfi İtalyanca metinlerde *x*, *d*, *t*, *sz* ve *z*; Fransızca metinlerde *z*;
İngilizce yazılmış metinlerde *z* ile gösterilmiştir.

Ze, *zel*, *dad* ve *zı* harfleri çeviriyazılı metinlerde genel olarak İtalyanca metinlerde *x*, *s*, *d*, *t*, *sz* ve *z*; Fransızca metinlerde *z*; İngilizce metinlerde *z*, *ž*, *d* ve *z*; Latince metinlerde *s* ve *z* ile gösterilmiştir. İtalyanca metin yazarlarından Argenti bir tarafa bırakılırsa Molino bu dört harfi *s*, *z* ve *sz* harfleri ile; Meninski ve Carbognano ise *z* harfi ile gösterir. Fransızca metinlerde bu dört harfin gösterimi sistemlidir, bunların dördü de tek bir ünsüzle gösterilmiştir. İngilizce metinlerde de bu dört harf büyük oranda tek harfle gösterilmiştir.

Yazarların bu dört harfin telaffuzu ile ilgili verdiği bilgilere gelince... Meninski, *z* harfini *zel*, *ze*, *dad* ve *zı* harflerini temsil etmek için kullanmıştır. Meninski, *dad* ve *zı* harflerinin daha güçlü bir sesle çıkarıldığını, *dad* harfinin okumuş Araplar arasında *zel* gibi, ama ondan daha güçlü bir peltek sesle söylendiğini, ancak bunun aksine tahsilsiz kimselerin söyleyişinde bir pelteklik bulunmadığını ifade eder. *Zı* ünsüzü söyleniş biçimi bakımından tamamen *dad* gibidir (Tulum 2010).

Carbognano *ze* ve *zel* harflerinin Fransızcadaki gibi telaffuz edildiğini söyler. Ona göre *dad* ve *zı* harfleri de Fransızcadaki gibi telaffuz edilir ama *dad* sert bir ünsüzdür, *zı* ise daha güçlü söylenir.

Jaubert, dört harfin de /z/ şeklinde telaffuz edildiğini belirtir.

Dieterici, *ze*, *zel* ve *zı* harflerinin Fransızcadaki /z/ gibi; *dad* harfinin Fransızcadaki /z/'den biraz daha kuvvetli telaffuz edildiğini ifade eder.

Davids, *ze* ve *dad* harflerinin İngilizcedeki /z/ gibi telaffuz edildiğini söyler. *Zel* harfinin ise İngilizcedeki /z/ gibi söylendiğini ama pek çok Arapça kelime bu harfin İngilizce *then* kelimesindeki *th* gibi /dh/ şeklinde telaffuz edildiğini açıklar. Davids, *zı* harfi ile ilgili bilgi verirken bu harfin *ze*, *zel* ve *dad* harfleri ile aynı sesi karşıladığını belirtir.

Boyd, *ze* ve *zı* harflerinin *zel* gibi; *zel* ve *dad* harflerinin İngilizcedeki /z/ gibi telaffuz edildiğini söyler. Boyd, dört harfin de aynı telaffuz edildiğini gösterir.

Hagopian da bu dört harfin aynı biçimde telaffuz edildiğini söyler.

Çeviriyazılı metin yazarları bu dört harfin telaffuzunun genel olarak

Türkçedeki /z/ ünsüzü gibi olduğunu söylerler. Bazı yazarlar, bunların bazılarının daha güçlü, daha kuvvetli veya peltek söylendiğini belirtirler ama bunları ayrı bir işaretle göstermezler. Tulum, Türkçede bulunmayan ünsüzlerin okur-yazar dilinde bulunduğunu, Kur'an'ı doğru seslendirme eğitimiyle açılan yoldan Arapçanın özel seslerinin pek çok kimsenin diline girdiğini ifade eder.⁶ Tulum, konuşma diline inmiş olan pek çok alınma kelimedede ise seslendirmenin Türkçenin kendi ünsüzleri ile yapıldığını ifade eder. Tulum'a göre şehirli dilinde kimi ünsüz sesler tutunma şansı bulmuş olsalar bile, bunlar, yüzünden ya da ezbere Kur'an okumakta olduğu gibi, yazılı bir metni yüzünden veya bir şiiri ezbere okurken ortaya çıkan ikincil durumlardır (Tulum 2009: 69-70). *Zı, zel* ve *dad* ünsüzlerinin asıllarına uygun telaffuzu ile ilgili olarak da bu ünsüzlerin konuşma dilinde bulunmadığı, belli çevrelerce belli durumlarda söylenebildiği düşünülmelidir.

‘ (ayın) = ε

İtalyanca yazılmış eserler:

- Ø *sciahir* “şair”, *meimár* “mimar” (Argenti 1533: 239)
- Ø *akl* “akıl”, *elm* “ilm” (Molino 1641 (Tanış 1989): 112, 140); *safran* “safran” (Siemieniec-Golaś 2005: 115)
- a[’] *i[ty]dād* “istidat”, *i[ti]mā* “istima” (Meninski 1680: 192, 193)
- æ[’] *æwret* “avrat”, *æ bduillāh* “Abdullah”, *tāfi* “tâsi” (Meninski 1680: 27, 41, 45)
Meninski’de ayın ünsüzü [’] ile gösterilmektedir.
- y[’] *yzzet* “izzet” (Meninski 1680: 41)
- u[’] *uğübe* “ucube” (Meninski 1680: 284)
- a[’] *ilm* “ilm”, *maada*, *asir*, *Osmanly*, *umumen* (Carbognano 1794: 28, 560, 593, 624)

Carbognano, *ayın* harfinin gırtlak ünsüzü olduğunu belirtir ve bu harfi *a*, *ı*, *u* harfleri ile gösterir (Carbognano 1794: 622).

6 Bu, “konuşma ve yazı dili”nin dışında “okuma dili” olarak adlandırılır. Duman tarafından “yazı dili” ve “konuşma dili” terimlerine ek olarak, Osmanlı Türkçesi için “okuma dili” terimi ortaya atılmış ve bu terim daha sonra Develi, Tulum tarafından da kullanılmıştır. Duman’a göre okuma dili, yazı diline kısmen paraleldir (Duman 1996: 333) ve yazılı bir metnin konuşmadan farklı olarak seslendirilmesidir. Arap alfabesinin imkânları veya imkânsızlıkları bu tür bir terime imkân vermektedir. Arap alfabesi, metinlerin seslendirilmesi konusunda hem bir karışıklık doğurmakta, hem de bir tür “özgürlük alanı” içermektedir. İşte bu özgürlük alanı yükselen entelektüel zevklerin zamanla “metin”le sınırlı bir özel fonolojik sistem geliştirmesine imkân tanımıştır. Okuma dili denen bu alanda metni okuyan kimsenin yazıyı bazı etkilere göre yorumlaması söz konusudur (Develi 1998: 29).

Tulum’a göre de ortak konuşma dili ile okur-yazarların şekillendirdikleri şehirli dili arasında ayrılıklar bulunmaktadır. Bu daha çok bir metni yüzünden veya ezbere okurken sesleri yabansı özellikleriyle söylemekle ilgilidir (Tulum 2009: 73).

Fransızca yazılmış eserler:

- 'a 'ahd "ahd" (Viguiet 1790: 357)
- 'a *djèma-* 'at "cemaat", *mou-* 'adèlèt "muadelet" (Viguiet 1790: 368, 370)
- ' i 'timad "itimat", *def* "def" (Viguiet 1790: 371, 377)
- Viguiet, bu sesi yalnızca çok şiir okuyanların ve bilgili kimselerin (kasti her hâlde *tecvîd* eğitimi görmüş olan okumuşlardır) kullandığını, günlük konuşma dilinde ise bulunmadığını kaydeder (Tulum 2010).
- 'a, 'ou, 'i *ma 'aloum* "malum", *matbou 'ou* "matbu", *i 'ilâm* "ilam" (Jaubert 1833, 25)
- 'a, 'y 'abâ, 'ych "ıyş", *zirâ 'at* (Bianchi 1843: 1, 39)
- ' 'ârîf "arif", *mu 'tedil* "mutedil", *tâli* "tali" (Redhouse 1846: 13)
- ' *a 'za* "aza", *y 'tina* "itina", *a 'lem* "alem" (Dieterici 1854: 144)
- 'a, 'y, 'ou 'arz "arz", *'ybrani* "İbrani", *'ouze* "özr" (Dieterici 1854: 179)
- Dieterici'ye göre *ayın* ünsüzü gırtlaktan söylenen bir sestir (Dieterici 1854: 178).

İngilizce yazılmış eserler:

- Ø *avret* "avrat", *agem* "acem", *alem* "alem" (Vaughan 1709: 17, 93)
- Ø *amber* "anber", *Osman* "Osman", *Ulema* "Ulema", *dgemâa* "cem" (Davids 1832: 5)
- Davids, *ayın*'ın Arapça sert bir ünsüz olduğunu fakat Türklerin bu ünsüzü yumuşattığını söyler. Davids'in tespitine göre *ayın* harfi, Türkçede belirlenmiş bir ses olmayıp *â*, *i*, *ô* ve *u* ünlüleri ile karşılır; son seste yer alan *ayın* ünsüzü ise *ââ* ünlülerine karşılık gelir (Davids 1832: 5).
- ' 'arab "Arap", 'eumr "ömr", 'ylim "ilim" (Boyd 1842: 9)
- Boyd, *ayın* harfinin Türkçe ve Arapçada farklı telaffuz edildiğini, (Türkçede) bu harfin telaffuzunun zor olduğunu söyler. Türkçede *ayın* telaffuz edilirken kelimedede ya bir kesinti meydana gelir veya bu harf uzun söylenir (Boyd 1842: 9).
- ' *sa 'at* "saat", *a 'alim* "alim", *ba 'azy* "bazı" (Edwin 1877: 42, 47, 49)
- Ø *izzet* "izzet" (Edwin 1877: 67)
- ' *ma '-lûm* "malum", 'a 'lèm "alem" (Hagopian 1907: 18)
- Ø *ibadet* "ibadet", *arif* "arif" (Megiser 1623: 85, 93)
- Ø *ümr* "ömr" (Harsany 1682 (Hazai 1983): 40)

İtalyanca metin yazarlarından Argenti ve Molino ayın ünsüzünü yazıda göstermezler. Meninski ve Carbognano ise *ayın* harfini Türkçedeki karşılığının üzerine ötreye benzer bir işaret (̣) koyarak gösterirler.

Fransızca metin yazarları ayın ünsüzünü ’, ‘, -’ gibi işaretlerle göstermişlerdir. Bu harfin telaffuzu ile ilgili olarak Viguier, bu sesi yalnızca çok şiir okuyanların ve bilgili kimselerin (kastı her hâlde *tecvîd* eğitimi görmüş olan okumuşlardır) kullandığını, günlük konuşma dilinde ise bulunmadığını belirtir. Dieterici, *ayın* ünsüzünün gırtlaktan söylenen bir ses olduğunu kaydeder.

İngilizce metinlerde ayın ünsüzü ya hiç gösterilmemiş veya ’ ile gösterilmiştir. Davids, *ayın* ünsüzünün Arapça sert bir ünsüz olduğunu fakat Türklerin bu ünsüzü yumuşattığını söyler. Davids’in tespitine göre *ayın* harfi, Türkçede belirlenmiş bir ses olmayıp /ā/, /i/, /ô/ ve /u/ ünlüleri ile karşılır; son seste yer alan ayın ünsüzü ise /āā/ ünlülerine karşılık gelir. Boyd, *ayın* harfinin Türkçe ve Arapçada farklı telaffuz edildiğini, Türkçede bu harfin telaffuzunun zor olduğunu söyler. Türkçede ayın telaffuz edilirken kelimedede ya bir kesinti meydana gelir veya bu harf uzun söylenir.

Ayın (ع) ünsüzü çeviriyazılı metinlerin bir kısmında gösterilirken bir kısmında gösterilmemiştir. Bu ünsüzün konuşma dilinde telaffuz edilmediği, ancak Türkçede bulunmayan diğer ünsüzler gibi şehirli dilinde yani okumuşların dilinde bulunduğu, bir metni okurken özel bir çaba ile seslendirildiği söylenebilir.

’ (hemze) = ء

İtalyanca yazılmış eserler:

- Ø *chain* “hain” (Argenti 1533: 178)
- Ø *chain* “hain” (Molino (Tanış), 1641: 121)
- Ø *mie* “mie”, *meelūf* “alışık” (Meninski 1680: 42, 389)

Meninski bu ünsüzle ilgili şunları söyler: İbrani abecesinin ilk harfi olan א (= aleph) gibi aslında yumuşak bir solukla gırtlaktan çıkarılan, ya da gırtlak üstünde şekillenen bir ünsüzdür. Bazen Latincedeki gibi bir *kesme* (→æmulatur) sestir, bazen de altına gelen ʾ (elif) ile birlikte *a, e, i, o, u, ö, ü* yerine geçen bir ünlü değerindedir (Tulum 2010).

- i *dā-imā* (Carbognano 1794: 625)
- e *mes-ele* (Carbognano 1794: 625)
- Ø *sʿey* “şey”, *müeddeb* “müeddep”, *süāl* “sual” (Carbognano 1794: 625)

Fransızca yazılmış eserler:

- *tè-lif* “telif” (Viguier 1790: 368)

- ' *su'âl* "sual" (Jaubert 1833: 29)
- Ø *sāil* (Bianchi 1843: 39)
- ' *té'bîd* "tebid", *té'vil* "tevil" (Redhouse 1846: 23)

İngilizce yazılmış eserler:

- *ka-im* "kaim" (Vaughan (Gilson), 1709: 175)
- Ø *soual* "sual", *rey* "rey" (Boyd 1842: 13)
- Ø *shey* "şey" (Edwin 1877: 24)
- Ø *èl* "el", *mè-è'-mour* "memur", *qayil* "kayil" (Hagopian 1907: 19)

Hagopian, kelime ortası veya hece sonundaki *hemze* harfinin vurgulu olarak, hece başında ise /y/ olarak söylendiğini belirtir (Hagopian 1907: 19).

- Ø *halaik* "halayık" (Megiser 1623: 280)

İtalyanca yazılmış çeviriyazılı metinlerde hemze ünsüzü çoğunlukla gösterilmemiş, birkaç metinde ise - ile gösterilmiştir.

Fransızca yazılan metinlerde bu ünsüz ya gösterilmemiş veya ' ile gösterilmiştir.

İngilizce metinlerde de ya gösterilmemiş veya - ile gösterilmiştir.

Hemze ile ilgili olarak Hagopian kelime ortasındaki veya hece sonundaki *hemze* harfinin vurgulu olarak, hece başında ise /y/ olarak söylendiğini ifade eder. *Hemze* de Türkçede bulunmayan diğer ünsüzler gibi konuşmada yoktur, Arapça tecvid eğitimi almış kişilerin dilinde özellikle bir metnin okunması esnasında özel bir çaba ile söylenen bir ünsüzdür.

Sonuç

1. Çeviriyazılı metinlerde Türkçenin ünsüzlerinin gösterimi bakımından Fransızca ve İngilizce yazılmış eserler bir grup, İtalyanca ve Latince yazılmış eserler bir grup oluşturur; yani aynı ünsüz bu dillerde birbirine yakın harflerle gösterilir.

2. Bu metinlerde /b/, /d/, /f/, /h/, /l/, /m/, /n/, /p/, /r/, /s/ ve /t/ ünsüzleri günümüz Türkiye Türkçesindeki gibi işaretlenmiştir.

3. /ç/, /ç/, /g/, /ğ/, /k/, /k/, /ş/, /v/, /y/ ve /z/ ünsüzleri, metin yazarlarının kendi dillerinde bu ünsüzleri karşılayan harfler varsa onlarla; yoksa bildikleri diğer dillerdeki harflerle gösterilmiştir.

4. /ç/ ünsüzü çeviriyazılı metin yazarlarının işaretlemeye en çok zorlandıkları ünsüzdür. Bu ünsüz genel olarak harf kombinasyonları ile gösterilmiştir.

5. Bu metinlerde /c/-/ç/, /g/-/ğ/, /h, ħ/-/ħ/, /k/-/k/ ayrımı yapılmış, bu ünsüzler ayrı harflerle gösterilmiş, bu ünsüzlerin nasıl telaffuz edildikleri yazarların dillerindeki veya diğer dillerdeki kelimelerle anlatılmıştır.

/c/ (ج) ünsüzü Fransızca ve İngilizce eserlerde *dj, j, dg*; İtalyanca ve Latince eserlerde *g, gi, ggi, gz, ġ, gs* gibi harflerle gösterilirken, /ç/ (چ) ünsüzü Fransızca ve İngilizce eserlerde *tch, ch*; İtalyanca ve Latince eserlerde *ci, c, cci, ccj, cz, ć, c', cs, g, tsch* harfleri ile gösterilmiştir. Bazı çeviriyazılı metin yazarları son seste iki ünsüzü karıştırmış gibi görünürler. /c/ ünsüzünün genel olarak İtalyancadaki /g/ ünsüzü; /ç/ ünsüzünün ise İtalyanca /c/, Fransızca /tch/ ve İngilizce /ch/ gibi telaffuz edildiği belirtilir.

/g/ (گ، ك) ünsüzü metinlerin genelinde *g* harfi ile gösterilmiştir. Meninski ve Carbognano, bu sesi -bir ön damak ünsüzü olduğunu belirtircesine- *gi* harfleri ile gösterirler. Davids, bu ünsüzün bazı kelimelerde /y/ gibi okunduğunu söyler. /ğ/ (غ) ünsüzü genel olarak *gh* harfleri ile gösterilmiştir. Meninski, *g* harfinin tek başına /ğ/ ünsüzünü karşılamadığını, bu ünsüzün telaffuzu esnasında bir de /h/ sesinin duyulduğunu söyler.

/h/ (ه), /ħ/ (ح) ünsüzleri çeviriyazılı metinlerde *h* harfi ile gösterilmiştir. /ħ/ (خ) ünsüzü ise diğer iki ünsüzden farklı olarak *ch, kh* ve *qh* harfleri ile gösterilmiştir. Çevirimetin yazarları /h/, /ħ/ ünsüzlerini *h* harfiyle, /ħ/ ünsüzünü ise *kh* harfleriyle işaretlemişlerdir. Bu üç ünsüzün telaffuzu ile ilgili olarak *ha* ünsüzünün *he* ünsüzünden güçlü, sert bir ses olduğu, gırtlakta oluşan /hh/ (çift h) gibi bir ses etkisi vererek biçimlendiği; *hu* ünsüzünün biraz daha kuvvetlice gırtlaktan çıkarıldığı ve Yunanca χ harfine benzediği; *ha* ve *hu* ünsüzlerinin *he*'nin iki katı sert bir solukla söylendiği bilgileri yer alır. ulum, *ha* ünsüzünün Arapçadaki değerini yitirdiğini; Hagopian, *hu* harfinin *kh* şeklinde transkribe edildiğini ama /h/ gibi telaffuz edildiğini belirtir. Çeviriyazılı metin yazarları üç ünsüzün telaffuzları arasında bir fark olduğunu söylüyorlar ama *he* ve *ha* ünsüzlerini *h* harfi ile gösteriyorlar. Hagopian, bu metinlerin genelinde *kh* ile gösterilen *hu* ünsüzünün /h/ şeklinde telaffuz edildiğini bildiriyor.

/k/ (ك) ünsüzü çeviriyazılı metinlerde genel olarak *k* ve *ki* harfleri ile, /k/ (ق) ünsüzü ise *ch, k* ve *q* harfleri ile gösterilmiştir. Bu metinlerde /k/'nin telaffuzu esnasında bir de /i/'nin duyulduğu belirtilmektedir.

6. Yukarıdaki ünsüzlerin aksine çeviriyazılı metinlerde /s/-/ş/-/ş/, /t/-/t/ ve /z/, /z/, /z/, /z/ ünsüzleri genel olarak farklı farklı harflerle değil *s, t* ve *z* ile gösterilmiştir.

/s/-/ş/-/ş/ harflerinin telaffuzu ile ilgili olarak bu metinlerde *sin* harfinin Fransızca kelime başındaki *s* gibi; *sad* harfinin *sin* harfinden daha güçlü olarak ve ıslıklı bir şekilde; *pelték se* harfinin ise /s/ şeklinde telaffuz edildiği belirtilir. Tulum, *sad* harfinin telaffuzunun Arapça kelimelerdeki söylenişiyile ilgili olduğu düşüncesindedir.

/t/-/t/ ünsüzleri çeviriyazılı metinlerde genel olarak *t* harfi ile gösterilmiştir. Bu metinlerde *ti* harfinin *te* harfinden farklı telaffuz edildiğine dair bilgi yoktur.

/z/, /z/, /z/, /z/ harfleri Argenti'de *x*, *d*; Molino'da *s*, *sz* harfleri ile, diğer çeviriyazılı metinlerde ise *z* harfi ile gösterilmiştir. Bu ünsüzlerin telaffuzunda bazı yazarlara göre farklılıklar vardır. Meninski, Carbognano ve Dieterici *dad* ve *zi* harflerinin daha güçlü bir sesle çıkarıldığını söylerler. Dieterici, *zi* harfinin de /z/ gibi telaffuz edildiğini söyler. Davids, *zel* harfinin ise İngilizcedeki /z/ gibi söylendiğini ama pek çok Arapça kelime de bu harfin İngilizce *then* kelimesindeki *th* gibi /dh/ şeklinde telaffuz edildiğini bildirir. Jaubert, Boyd ve Hagopian ise dört harfin de /z/ şeklinde telaffuz edildiğini belirtirler. Bazı yazarlar *dad*, *zel*, *zi* gibi harflerin daha güçlü, daha kuvvetli veya peltek telaffuz edildiğini söyleseler de bunları ayrı bir işaretle göstermemişlerdir.

Daha önce Tulum, Duman ve Develi'nin de -Viguiet'e dayanarak-belirttikleri gibi Osmanlı Türkçesinde konuşma ve yazı dillerinin dışında bir de okuma dili vardır. Okuma dili, eğitim almış kimselerin bir metni yüzünden okurken veya ezbere bir şiir okurken Türkçede bulunmayan ünsüzleri orijinali gibi telaffuz etmeye çalışmalarıdır. Bu ünsüzler, zaman zaman bu eğitim almış kimselerin konuşmalarında da görülebilir ama bunlar genel olarak konuşmada yoktur; çeviriyazılı metinlerden elde edilen bilgiler de okuma-konuşma dili ayrılığını açıkça gösterir.

Son olarak çeviriyazılı metinlerde Türkçenin ünsüzlerini bir tablo hâlinde gösterelim:

HARF	İtalyanca eserler				Fransızca eserler					İngilizce eserler				Latince eserler		
	Argenti 1533	Molino 1641	Meninski 1680	Carbognano 1794	Viguiet 1790	Jaubert 1833	Bianchi 1843	Redhouse 1846	Dieterici 1854	Vaughan 1709	Davids 1832	Boyd 1842	Edwin 1855	Hagopian 1907	Megiser 1612	Harsany 1682
b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b
c	ç çç ççç	ç çç	ç çç	ç çç	dj	dj	dj	dj	dj	j ç çç	dg	dj	dj	j	çç	ç
ç	ç çç ççç	çç	çç	çç	tch	tch	tch	tch	tch	ch tch	tch	tch	tch	ch	çç çç	çç ççç çççç
d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d
f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f
g	ghi	gh	çç ççç	çç ççç	çç ççç	gh	çç	çç	çç	çç ççç	çç	çç	çç	çç	çç	çç

ğ	ch	gh	gh	gh	gh	gh	gh	g	gh	g	gh	gh	gh	gh	g	g
h	Ø	h	h	h	h	h	h	h	h	h	h	h	h	h	h	h
ħ	ch	h	h	h	h	h	h	h	h	h	h	h	h	h	h	h
ḥ	ch	ch	ch	ch	qh	kh	kh	kh	kh	kh	kh	kh	kh	kh	h	h
j			ĵ		j	j		j			zh	j		zh		
k	ch	ki	k ⁱ	k ⁱ	k	k	k	k	ki	k	ki	ki	k	k	k	k
ķ	ch	k	k	k	q	q	q	k	q	k	k	k	k	q	k	k
l	l	l	l	l	l	l	l	l	l	l	l	l	l	l	l	l
m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
n	n	n	n	n	n	n	n	n	n	n	n	n	n	n	n	n
ŋ	ngh	ngh	n-	n-	n	ñ	ñ	n	ñ	ng	n	ñ	ñ	ñ	ng	
p	p	p	p	p	p	p	p	p	p	p	p	p	p	p	p	p
r	r	r	r	r	r	r	r	r	r	r	r	r	r	r	r	r
s	s	s	s	s	s	s	s	s	s	s	s	s	s	s	s	s
ş	s	s	s	s	s	s	s	s	ç	's	s	s	s	s	s	s
š	s	s	s	t	s	s	s	s	ç	ç	s	s	s	s	s	t
š	sc	sc-	s ⁱ	s ⁱ	ch	ch	ch	ch	ch	sh	sh	sh	sh	sh	sch	s
t	t	t	t	t	t	t	t	t	t	t	t	t	t	t	t	t
ṭ	t	t	t	t	t	t	th	t	th	t	t	t	t	t	t	t
v	v	v	w	v	v	v	v	v	v	v	v	v	v	v	u	v
y	j	j	j	j	y	ï	ï	i	ï	y	y		y	y	j	j
z	x	s	z	z	z	z	z	z	z	z	ž	z	z	z	s	z
ž	x	s	z	z	z	z	z	z	z	z	z	z	z	z		
ž	x	s	z	z	z	z	z	z	z	z	z	z	z	z		z
ž	x	s	z	z	z	z	z	z	z	z	ž	z	z	z		
ayn	Ø	Ø	'	'	'	'	'	'	'	Ø	Ø	'	Ø	'	Ø	Ø
hemze	Ø	Ø	Ø	Ø	-	'	Ø	'		-		Ø	Ø	Ø	Ø	

Kaynaklar:

- ADAMOVIÇ, Milan (2009), Floransalı Filippo Argenti'nin Notlarına Göre (1533) 16. Yüzyıl Türkçesi, çeviren Aziz Merhan, Ankara: TDK.
- BIANCHI, T. X. (1843), Dictionnaire Francais-Turc, Paris.
- BOYD, M. C. (1842), The Turkish Interpreter or a New Grammar of the Turkish Language, Paris, London.
- CARBOGNANO, C. C. (1794), Primi Principi della Gramatica Turca, Roma.
- CİN, Ali (2009), "Avram Galanti'nin "Türkçede Arabî Ve Lâtin Harfleri Ve İmlâ Meseleleri" Adlı Çalışması", Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/3, Spring, 445-491.
- COŞKUN, Volkan (2000), 17. Yüzyıla Air Bir Türk Atasözü Koleksiyonu, Muğla Üniversitesi SBE Dergisi, Muğla.
- DAVIDS, A. L. (1832), A Grammar of the Turkish Language, London.
- DEVELİ, Hayati (1995), Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar, Ankara: TDK.
- (1998), "XVIII. yüzyıl Türkiye Türkçesi Üzerine", Doğu Akdeniz Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Sayı:1, Gazimagosa, 27-36.
- DIETERICI, Fr. (1854), Chrestomathie Ottomane Précédér de Tableaux Grammaticaux et suivie d'un Glossaire Turc-Français, Berlin.
- DUMAN, Musa (1996), "Klasik Osmanlı Türkçesinde Konuşma Dili", TDK, 3. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı, 331-359.
- EDWIN, Arnold (1877), A Simple Transliterated Grammar of the Turkish Language, London.
- GÜLTEKİN, Tekin (2000), Akademik İngilizce Öğrenimi ve Grameri, İstanbul: Sistem.
- (2005), Akademik İtalyanca Grameri ve Öğrenimi, İstanbul: Parlıt.
- GÜMÜŞKİLİÇ, Mehmet (2000), Viguier ve Elemens de la Langue Turque Adlı Eseri, İlmî Araştırmalar, İstanbul, 39-63.
- HAGOPIAN, V. H. (1907), Otoman-Turkish Conversation-Grammer, London.
- HARSANY, Jakab Nagy de (1682), Colloquia Familiaria Turcico-Latina.
- HAZAI, G. (1973), *Das Osmanisch-Türkische im XVII. Jahrhundert Untersuchungen an den Transkriptionstexten von Jakab Nagy de Harsany*, Akademiai Kiado, Budapest.
- JAUBERT, A. (1833), Elements de la Grammaire Turke, Paris.
- LÉVY, Robert, AVUNÇ, Yaşar, ÇİRMEN, Akgün (1985), Fransızca'da İlk Adım, İstanbul: Fono.
- KARTALLIOĞLU, Yavuz (2010), "The Vowels of Turkish Language in Transcription Texts", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı: 27, Bahar, Konya, 2010, 57-84.
- MEGISERO, H. (1612), Institutionum Lingva Tvrca, Leipzig.
- MENINSKI, Mesgnien (1680), Linguarium Orientalium Turcice-Arabice-Persice Grammatica Turcica, Vienna.
- MOLINO, Giovanni (1641), Dittionario della lingua Italiana, Roma.
- ÖKTEM, Filiz (1996), Uygulamalı Latin Dili, Sosyal Yayınları, İstanbul.
- PARIGI, Bernard de (1665), Vocabolario Italiana-Tvrchesco, Roma.
- REDHOUSE, James W. (1846), Grammaire Raisonnee de la Langue Ottomane, Paris.

- ROHDE, Georg (1958), *Lingua Latina: Latince Ders Kitabı*, Maarif Basımevi, İstanbul.
- SIEMIENIEC-GOLAŚ, Ewa (2005), *Turkish Lexical Content in "Dittionario Della lingua Italiana, Turchesca" by Giovanni Molino (1641)*, Kraków.
- TANIŞ, Asım (1981), *Herkes İçin Yapısal Yolla İtalyanca*, İstanbul: İnkılâp.
- (1989), *Giovanni Molino'nun İtalyanca-Türkçe Sözlüğü ve Halk Türkçesi*, Ankara.
- TULUM, Mertol (2007), *Meninski'ye Göre XVII. Yüzyıl İstanbul Türkçesi'nde /ı/ Ünlüsü*, *Türk Dili Araştırmaları*, İstanbul.
- (2009), *Osmanlı Türkçesine Giriş*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- (2010), "Meninski'nin *Thesaurus*'u ve İstanbul Türkçesi", (yayımlanmamış çalışma).
- VAUGHAN, Thomas (1709), *A Grammar of the Turkish Language*, London.
- VIGUIER, P. F. (1790), *Elemens de la Langue Turque*, İstanbul.
- (http://tr.wikipedia.org/wiki/Latince_okunu%C5%9F_kurallar_%C4%B1)